

**შპს გურამ თავართქილაძის სახელობის თბილისის
სასწავლო უნივერსიტეტი**

სამართლის ფაკულტეტი
სისხლის სამართლის სამაგისტრო პროგრამა

თემა: ბრალდებული სისხლის სამართლის პროცესში

ნაშრომი შესრულებულია სამართლის მაგისტრის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

სტუდენტი:

ლაშა ლომიაშვილი

ნაშრომის ხელმძღვანელი:

პროფესორი

ვენედი ბენიძი

თბილისი

2019

ანოტაცია

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობამ არაერთი ცვლილება განიცადა 1998 წლის შემდეგ, რომლის ძირითად ხაზს წარმოადგენდა უფრო და უფრო მარტივი და ეფექტური სისხლის სამართალწარმოება. 2009 წელს სრულიად ახალი საპროცესო კოდექსი იქნა მიღებული, რომელიც პრინციპულად განსხვავდება მანამდე არსებულისაგან. იგი მოიცავს ახალ ინსტიტუტებს, უფრო ლიბერალურ და წმინდა შეჯიბრებით პრინციპებს და კიდევ უფრო გამარტივებულ პროცედურებს. წინამდებარე კვლევის მიზანს წარმოადგენს ჰუმანიზაციის 2009 წლის საპროცესო კოდექსის მიმოხილვა მათში გამოხატული ძირითადი პრინციპების ჭრილში. ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს ბრალდებულის მდგომარეობა ამ სიახლეების ფონზე. კვლევის მეთოდად გამოყენებულ იქნება შედარებითი ანალიზი საჭიროების მიხედვით. ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი პრინციპულად განსხვავდება ძველისაგან. მაშინ როდესაც 1998 წლის საპროცესო კოდექსი მისი მიღების შემდგომ განცდილი ცვლილებების შედეგად ინკვიზიციური და შეჯიბრებითი მოდელის ჰიბრიდულ ვარიანტს წარმოადგენდა, ახალი საპროცესო კოდექსი წმინდათ შეჯიბრებითია, რაც ნიშნავს იმას, რომ სამართალწარმოება მიმდინარეობს დაცვისა და ბრალდების „კონკურენციის“ ფონზე მოსამართლის პასიური როლით. აღნიშნული მიდგომა ბრალდებულის ინტერესებისთვის ბევრად უფრო ხელსაყრელია და პირდაპირ შეესაბამება ჰუმანიზაციის პრინციპს. დაცვის მხარეს შეჯიბრებითობის დროს თანაბარი შესაძლებლობა ეძლევა, განახორციელოს დაცვა და აქედან გამომდინარე, ეძლევა შანსი, რომ შესაძლებლობის მაქსიმუმიდან გამომდინარე, წარმოაჩინოს საკუთარი უდანაშაულობა ან ნაკლები ბრალი.

Annotation

Georgia's criminal procedure law has undergone a number of changes since 1998, the main line of which was more and more simple and effective criminal proceedings. In 2009, a completely new Code of Procedure was adopted, which is fundamentally different from the previous one. It includes new institutions, more liberal and purely competitive principles, and even more streamlined procedures.

The aim of this study is to review the 2009 Code of Humanitarian Procedure in terms of the basic principles expressed in them. The starting point is the situation of the accused against the background of this news. A comparative analysis will be used as the research method as needed. The new Criminal Procedure Code is fundamentally different from the old one. While the 1998 Code of Conduct was a hybrid version of the Inquisition and Competitive Model after its adoption, the new Code of Conduct is purely competitive, meaning that litigation takes place in the passive role of a judge against the backdrop of competition and prosecution. This approach is much more favorable to the interests of the accused and is directly in line with the principle of humanization. During the competition, the defense is given an equal opportunity to defend, and therefore is given a chance to show their innocence or less guilt, depending on the maximum of the opportunity.

შინაარსი

ანოტაცია -----	2
Annotation-----	3
შესავალი -----	
5	
თავი I. ლიტერატურის მოკლე მიმოხილვა -----	
7	
თავი II საროცესო სამართალწარმოების ისტორიული მიმოხილვა-----	9
თავი III ბრალდებულის სამართლებრივი სტატუსი და საპროცესო უფლებები-----	18
3.1. ბრალდებულის უფლება, მოიპოვოს მტკიცებულება-----	20
3.2. ბრალდებულის დასწრების უფლების შეზღუდვა-----	22
3.3. ბრალდებულის მიერ ადვოკატის აყვანა-----	24
3. 4. ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის შუამდგომლობით სასამართლო განხილვის დაუშვებლობა-----	27
თავი IV. კვლევის შედეგები-----	35
დასკვნა -----	52

შესავალი

თემის აქტუალობა. კვლევის აქტუალობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ სისხლის სამართლის პროცესის ამოცანებს შორის, რომლებიც ფუნდამენტური მნიშვნელობისაა, არის ინდივიდის დაცვა უკანონო და დაუსაბუთებელი ბრალდებისგან, ნასამართლობისაგან, მისი უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვისგან. ამავდროულად, სისხლისსამართლებრივი დევნა და დამნაშავეებისთვის სამართლიანი დასჯის დაწესება ისეთივე პასუხისმგებლობა ენიჭება სისხლის სამართლის პროცესის დროს, როგორც უდანაშაულო პირის მიმართ სისხლისსამართლებრივ დევნაზე უარის თქმას. ასევე მათი განთავისუფლება სასჯელისგან ვინც დაუსაბუთებლად იდევნებოდა.

ადამიანის უნივერსალურ ინტერესებსა და ფასეულობებზე ორიენტირება მოითხოვს კრიმინალურად პასუხისმგებლობაში მყოფი პირების მონაწილეობის თეორიისა და პრაქტიკის გადაუდებელ პრობლემების შემდგომ გამოძიებას. მათ შორის, ცენტრალურ ადგილს იკავებს ბრალდებულის საპროცესო სამართლებრივი სტატუსის განხორციელება სისხლის სამართლის პროცესის მთელ განმავლობაში.

სამართალწარმოების პრაქტიკის შესწავლა დამაჯერებლად მიუთითებს, რომ სასამართლოები განიცდიან სერიოზულ სირთულეებს ბრალდებულთა უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების უზრუნველსაყოფად, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, თუ აუცილებელია არასრულწლოვანის, აგრეთვე ფიზიკური ან ფსიქიური შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირებისთვის იურიდიული დაცვის უზრუნველყოფა. ბრალდებულებზე არამართლზომიერი გავლენის ზრდა და სამართლიანობის დახმარება იმ პირთა მიერ, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან საქმეში არამართლზომიერი გადაწყვეტილების მიღებაში.

იურიდიულ მეცნიერებაში, დღემდე, არაერთი საკამათო საკითხი არის განხილული, რომლებიც ბრალდებულის მონაწილეობას შეეხება სისხლის სამართლის საქმის განხილვაში. სისხლის სამართლის პროცესის სხვადასხვა ეტაპზე ბრალდებულის უფლებების უზრუნველყოფის საკითხები არაერთხელ გამხდარა მეცნიერთა გამოძიების საგნად. არსებობს მსჯელობა ბრალდებულის ჩვენებაზე უარის თქმის შესახებ, ბრალდებულის უფლებების დაცვაზე სპეციალური სასამართლო პროცესის მიმდინარეობის შესახებ და ა.შ. საკითხები, როგორცაა ბრალდებულისა და მის დამცველს შორის ურთიერთობა, ასევე კრიმინალის მოგვარების შესაძლებლობა. სამართლებრივი კონფლიქტი თავდაცვის მხარეებსა და პროკურატურას შორის და სხვ. სისხლის სამართლის პროცესის სხვადასხვა ეტაპზე ბრალდებულის უფლებების უზრუნველყოფის საკითხები არაერთხელ გამხდარა მეცნიერების კვლევის საგნი. აღნიშნულ გარემოებები მიუთითებს არჩეული კვლევის აქტულობას და მის სამეცნიერო და პრაქტიკული მნიშვნელობას.

ნაშრომის მიზანი. ნაშრომის მიზანია ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში დანერგილი სტანდარტების ანალიზი, ასევე, მათი შედარება საერთაშორისო სამართლით დადგენილ წესებთან.

სსსკ-ის 38-ე მუხლში კანონმდებელი ახდენს ბრალდებულის ძირითადი პროცესუალური უფლებების და გარანტიების ზოგად ჩამონათვალს. ბრალდებულის უფლებათა აღნიშნული ჩამონათვალი მიანიშნებს იმაზე, რომ ბრალდებული არის სისხლის სამართლის პროცესის ცენტრალური ფიგურა და ფართო უფლებებით აღჭურვილი პროცესის აქტიური მონაწილე. სსსკ-ის 38-ე მუხლში მითითებული უფლებები არ წარმოადგენს ბრალდებულის უფლებათა ამომწურავ ჩამონათვალს. კანონმდებელი ბრალდებულს, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის მხარეს, დამატებით ანიჭებს სხვა უფლებებსაც,

რომლებიც რეგულირდება სსსკ-ის ცალკეული მუხლებით. ამასთან, სსსკ-ის 38-ე მუხლში მოყვანილი ჩამონათვალი არ ზღუდავს ბრალდებულის უფლებას, განახორციელოს ყველა სხვა უფლება, რომელიც მას საქართველოს კანონმდებლობით, მათ შორის, საერთაშორისო ხელშეკრულებებით აქვს მინიჭებული. ვინაიდან წინამდებარე მუხლში მითითებული ბრალდებულის უფლებები ატარებს მხოლოდ ზოგად ხასიათს, მათი კონკრეტიზაცია ხდება სსსკ-ის შესაბამის ნორმებში.

ამოცანები. დასახული მიზნებიდან გამომდინარე კვლევის ამოცენებს წარმოადგენს:

- ბრალდებულისა და სასამართლო წარმოების ისტორიული ფორმების მიმოხილვა;
- ბრალდებულის სამართლებრივი სტატუსი და საპროცესო უფლებების ანალიზი თანამედროვე სისხლის სამართლის პროცესში.

კვლევის მეთოდები. ნაშრომში გამოყენებულია კვლევის დიალექტიკურ - მეცნიერული, შედარებით - მეცნიერული და ფორმალურ - დოგმატური მეთოდები; ზოგად – სამეცნიერო, ასევე სპეციალური სამართლებრივი მეთოდები. ზოგად–სამეცნიერო მეთოდებიდან აღსანიშნავია ისტორიული კვლევის მეთოდი.

თავი I. ლიტერატურის მოკლე მიმოხილვა

ნაშრომში გამოყენებულია ქართველი უცხოელი ავტორების სამეცნიერო და სახელმძღვანელო ნაშრომები. პრობლემის გადაწყვეტაში მნიშვნელოვანი დახმარება დახმარება გავწია:

გიორგი თუმანიშვილის სისხლის სამართლის პროცესი - ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა. იურისტების სამყარო. თბ. 2014 - წინამდებარე სახელმძღვანელოში განხილულია სისხლის სამართლის პროცესის ზოგადი ნაწილი. მასში მიმოხილულია ის ძირითადი პრინციპები, რომლებზეც თანამედროვე ქართული სისხლის სამართლის პროცესი ბაზირებს. წიგნში მნიშვნელოვანი ადგილი აქვს დათმობილი სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეებს. ნაშრომმა დახმარება გაგვიწია სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის ცალკეული ინსტიტუტების შესწავლაში.

თამარ ლალიაშვილის სახელმძღვანელო „საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესი - ზოგადი ნაწილი“. თბ. 2015 - წიგნმა შესაძლებლობა მოგვცა გავცნობოდით საქართველოს სისხლის სამართლის პროცესის სამართლებრივ საფუძვლებს, პროცესის მიზნებსა და

ამოცანებს, პროცესის სტადიებსა და მათ წარმოებას. წიგნში ასევე მოცემულია საქართველოს კონსტიტუციით, ევროპული კონვენციით, სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ და სხვა საერთაშორისო კონვენციებით გათვალისწინებული, ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებათა და თავისუფლებათა დამცავ, სისხლის სამართლის პროცესის ფუნქციონირების პრინციპებს. ნაშრომი ასევე მოიცავს სისხლის სამართლის პროცესის ძირითადი ინსტიტუტების მიმოხილვას. მასში, ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის, ასევე საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილებების გათვალისწინებით, წარმოდგენილია საპროცესო კოდექსში არსებული ხარვეზები, პრობლემური საკითხები და შემოთავაზებულია მათი გადაჭრის გზები.

მალხაზ ლომსაძის სახელმძღვანელო „სისხლის სამართლის პროცესი“ თბ. „ბონა კაუზა“ 2015 - ნაშრომში სამეცნიერო კვლევითი მეთოდების გამოყენებით ამომწურავადაა განხილული მოქმედი საპროცესო კოდექსის ცალკეული დებულებები, გამოთქმულია კრიტიკული შენიშვნები, დასმულია საკანონმდებლო წინადადებები კანონმდებლობის დახვეწისა და არსებული ხარვეზების აღმოფხვრის მიზნით.

სისხლის სამართლის პროცესი (ზოგადი ნაწილის ცალკეული ინსტიტუტები) მეორე გამოცემა „სამართალი“ თბილისი _ 2009- და სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარები თბ. 2015 - სახელმძღვანელოებში გადმოცემულია სისხლის სამართლის პროცესის ცალკეული ინსტიტუტები, იმ საკანონმდებლო ცვლილებებით, რომელიც მათ განიცადეს წლების განმავლობაში. არის გარკვეული თეორიული საკითხების ინდივიდუალური გადაწყვეტის მცდელობაც, რაც ნაშრომს საინტერესოს ხდის.

თავი II საროცესო სამართალწარმოების ისტორიული მიმოხილვა

ისტორიულად ფეოდალური სახელმწიფოების სასამართლო წარმოებისათვის ცნობილია პროცესის ორი ძირითადი ფორმა. პირველი – საბრალდებო პროცესი, რომელიც არსებობდა ფეოდალური სახელმწიფოების აღორძინების ეპოქაში და მეორე – სამძებრო, იგივე ინკვიზიციური პროცესი, რომელიც დამახასიათებელია ფეოდალიზმის უფრო გვიანდელი პერიოდისათვის. XIX საუკუნეში აღნიშნული პროცესის ტიპების ზოგიერთი ელემენტის შერწყმის შედეგად კი წარმოიშვა პროცესის მესამე ტიპი, რომელსაც შერეულ პროცესს უწოდებენ.¹

საბრალდებო პროცესი სისხლისა და სამოქალაქო სამართლის საქმეებზე წარმოებდა ერთი და იმავე წესით. თითოეული სასამართლო საქმე წარმოადგენდა საჯარო დავას დაზარალებულსა და ბრალდებულს, ასევე მოსარჩელესა და მოპასუხეს შორის. საბრალდებო

¹ ვაჩიშვილი ალ., სისხლის სამართლის პროცესი, ნარკვევები სისხლის სამართლის პროცესის ისტორიიდან, I ნაკვეთი, თბილისი, 1955, 30.

პროცესი იწყებოდა დაზარალებულის ინიციატივით. რაც შეეხება სასამართლოს, იგი პასიურ როლს თამაშობდა და შემოიფარგლებოდა პროცესის მონაწილე მხარეთა მოქმედებების შეფასებით სამართლის ფორმალურ მოთხოვნათა თანახმად. საქმისწარმოება მიმდინარეობდა ზეპირსიტყვიერად. მხარეებს თანაბარი პროცესუალური უფლებები გააჩნდათ. სწორედ მათი მოვალეობა იყო მტკიცებულებათა შეგროვება და წარმოდგენა. მხარეები თანასწორად იყვნენ პასუხისმგებელნი სასამართლოს წინაშე. ბრალმდებლად როგორც წესი, გამოდიოდა დაზარალებული ან მისი უახლოესი ნათესავი. წარმომადგენლობა პროცესის პირადული ხასიათის გამო არ დაიშვებოდა, ხოლო დაცვა ამ სიტყვის თანამედროვე გაგებით არ არსებობდა. ბრალდებულებს და ბრალმდებლებს ვალდებულნი იყვნენ განსაზღვრული წესით წარმოთქმული სიტყვებით და ფაქტობრივი გარემოებებით დაემტკიცებინათ თავიანთი სიმართლე. ბრალდებულის დუმილი ბრალის აღიარებას ნიშნავდა.²

როდესაც ფეოდალურ სახელმწიფოებში დაიწყო ბრძოლა დაქსაქსულობის აღმოსაფხვრელად და მეფის ხელისუფლების გასამღიერებლად, საბრალდებო პროცესის ფორმა უკვე ნაკლებად შეესაბამებოდა ცენტრალური სახელმწიფოს შექმნის იდეას. ამიტომ პროცესის ამ ფორმამ თანდათანობით ადგილი დაუთმო ე.წ. სამძებრო, ინკვიზიციურ პროცესს, რომელიც მალე პროცესის გაბატონებულ ფორმად გადაიქცა. განვითარდა ე.წ. “ოფიციალური დევნის პრინციპი”, რა დროსაც “სისხლის სამართლის დევნის აღმგრა” კერძო პირის უფლებიდან სახელმწიფოს პრეროგატივად გადაიქცა. სახელმწიფომ სპეციალური მოხელეების საშუალებით, თავისი ინიციატივით დაიწყო სისხლის სამართალწარმოება. სამძებრო პროცესმა განსხვავებით საბრალდებო პროცესისაგან, უარყო შეჯიბრებითობის პრინციპი, სამართალწარმოებამ საიდუმლო და წერილობითი ხასიათი მიიღო. მხარეები პროცესის თანასწორუფლებიანი სუბიექტები აღარ არიან. პროცესი ორ სტადიად დაიყო. წინასწარ გამოძიებას გადამწყვეტი მნიშვნელობა მიენიჭა, რა დროსაც ხდებოდა მტკიცებულებების შეკრება. მოსამართლეს, რომელსაც საქმის გამოძიება დაეკისრა, განუსაზღვრელი უფლებები გააჩნდა.

სამძებრო პროცესის დამახასიათებელი ელემენტი იყო ასევე, საქმის დახურულ სხდომაზე განხილვა და განაჩენის საჯაროდ გამოცხადების უარყოფა. მტკიცებულებათა

² ლეკვეიშვილი მ., სასამართლო პროცესი მე-17-18 საუკუნეების აღმოსავლეთ საქართველოში, თბილისი, 1963, გვ.6-8

შორის პირველი ადგილი დაიკავა ბრალდებულის აღიარებითმა ჩვენებამ, რომელსაც “მტკიცების დედოფალი” ეწოდა. სამძებრო, იგივე ინკვიზიციური პროცესისათვის ცნობილია განაჩენის სამი სახე: გამამტყუნებელი, გამამართლებელი და ბრალდებულის ეჭვის ქვეშ დატოვება. განაჩენის ამ უკანასკნელ სახეს ადგილი ჰქონდა მაშინ, როდესაც სასამართლოს მიერ შეკრებილი მტკიცებულებანი საკმარისი არ იყო ბრალდებულის არც გასამართლებლად და არც გასამტყუნებლად, საქმე გადაუწყვეტელი რჩებოდა განსაზღვრული ან განუსაზღვრელი ვადით, ახალ გარემოებათა აღმოჩენამდე.

რაც შეეხება შერეული პროცესის ტიპს, იგი დამყარებულ იქნა ორ სხვადასხვა პრინციპზე: წინასწარი გამოძიება – სამძებრო, იგივე ინკვიზიციურ საწყისზე, ხოლო სასამართლოში სისხლის სამართლის საქმის განხილვა – შეჯიბრებითობის პრინციპზე.³

სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეს, როგორც სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტს ანიჭებს უფლებებს კანონიერი ინტერესების დასაცავად, მაგრამ მხოლოდ უფლების მინიჭება არ არის საკმარისი საკუთარი ინტერესების დასაცავად. რეალურად, რომ ისარგებლოს პროცესის მონაწილემ თავისი უფლებებით, წარმართოს ისინი საკუთარი თავის დასაცავად, საპროცესო კანონი ადგენს მთელ რიგ საპროცესო გარანტიებს. შეიძლება ითქვას, რომ სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილეთა საპროცესო უფლებებსა და გარანტიებს შორის მჭიდრო ურთიერთკავშირია, ურთიერთს განაპირობებენ (პროცესის მონაწილეს თუ არ მიეცა საპროცესო უფლებები, არც დადგება საკითხი ამ უფლებების რეალიზებისა, თუ დაცვის საშუალებების შესახებ), მაგრამ მათი ასეთი სიახლოვე სულაც არ იძლევა საფუძველს, რომ პროცესის მონაწილეთა საპროცესო უფლებები და გარანტიები გავაიგივოთ. საპროცესო უფლებები დანახული უნდა იქნეს, როგორც სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტის უფლებამოსილება მოსთხოვოს შესაბამის ორგანოებს ან სხვა პირებს გარკვეული მოქმედების შესრულება ან მისი შესრულებისაგან თავის შეკავება, ხოლო საპროცესო გარანტიები კი ის საშუალებაა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს სისხლის საპროცესო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტის საპროცესო უფლებების რეალური განხორციელება, მათი დაცვა.

მსჯელობა ნათელი რომ იყოს მოვიყვანოთ ასეთი მაგალითი. საქართველოს სისხლის

³ ვაჩიშვილი ალ., სისხლის სამართლის პროცესი, ნარკვევები სისხლის სამართლის პროცესის ისტორიიდან, I ნაკვეთი, თბილისი, 1955, 126; სტროგოვიჩი მ.ს., დასახ. ნაშრ., 47-50

სამართლის საპროცესო კოდექსის 76-ე მუხლში გადმოცემულია ბრალდებულის უფლებები. რომელთა მეშვეობითაც მას შეუძლია დაიცვას თავი წარდგენილი ბრალდებისაგან. ეს უფლებებია: იცოდეს რომელი დანაშაულის ჩადენაშია ბრალდებული, იყოლიოს დამცველი, დუმილისა და კითხვებზე პასუხის გაცემისაგან თავის შეკავების უფლება, არ დაიბრალოს დანაშაული და სხვა. რა საპროცესო გარანტიებს იძლევა კანონმდებელი ბრალდებულის აღნიშნული უფლებების რეალურად განხორციელებისათვის. მათი დაცვისათვის? ასეთი საპროცესო გარანტიების რიგში შეიძლება დავასახელოთ უფლებამოსილი პირის (გამომძიებელი, დამკავებელი მოხელე) მოვალეობა-დაკავების მომენტში ან, თუ დაკავება არ ხდება-ბრალდებულად ცნობისთანავე დაუყოვნებლივ, ასევე ნებისმიერი დაკითხვის წინ ბრალდებულს აცნობონ მისთვის გასაგებ ენაზე საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული რომელი დანაშაულის ჩადენაში არსებობს მის მიმართ ეჭვი. ბრალდებულს გადასცენ დაკავების ოქმის ან, თუ დაკავებული არ არის ბრალდებულად ცნობის დადგენილების ასლი. ასევე, ბრალდებულს განემარტოს, თუკი იგი აირჩევს დუმილის უფლებას მის რეალიზებას ამყარებს კანონმდებლის ნება, რომ დუმილის უფლება არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ბრალდებულის ბრალეულობის დამადასტურებელ მტკიცებულებად. ბრალდებულმა უნდა იცოდეს, რომ დასმულ კითხვებზე პასუხის გაცემისაგან თავის შეკავების უფლებით სარგებლობა გარანტირებულია იმით, რომ პასუხის გაცემაზე უარი არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მის საწინააღმდეგოდ.

ბრალდებულის მხრიდან დაცვის უფლების რეალურად განხორციელების გარანტიაა, მისი შესაძლებლობა თავი დაიცვას დამოუკიდებლად ან არჩეული დამცველის მეშვეობით, რომლის შეცვლის უფლებაც აქვს ნებისმიერ დროს, ხოლო თუ ის უქონელია, საკუთარი ინტერესები დაიცვას სახელმწიფოს ხარჯზე დანიშნული დამცველის მიერ.

ბრალდებულის დაცვის უფლების რეალიზებას განამტკიცებს კანონმდებლის ნება, რიგ შემთხვევებში სავალდებულო წესით მოხდეს ბრალდებულის ინტერესების დაცვა. ბრალდებულის დაცვის უფლებას რეალურს, გარანტირებულს ხდის კანონმდებლის მოთხოვნა-გონივრული დრო და საშუალება მიეცეს ბრალდებულსა და მის დამცველს დაცვის მომზადებისათვის ⁴.

⁴ ვაჩიშვილი ალ., სისხლის სამართლის პროცესი, ნარკვევები სისხლის სამართლის პროცესის ისტორიიდან, I ნაკვეთი, თბილისი, 1955, გვ.31

ძველი საბერძნეთის სახელმწიფო - ათენში სასამართლო ფუნქციებს სხვადასხვა სახელმწიფო ორგანოები ასრულებდნენ. მათ შორის ერთ-ერთი უძველესი იყო არეოპაგი, რომელიც იხილავდა განზრახ მკვლელობის, ცეცხლის წაკიდების და მოწამვლის საქმეებს. არსებობდა ასევე სახელმწიფო ორგანო ჰელია - ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო და ეფეტების სასამართლო, რომელიც იხილავდა სიცოცხლის გაუფრთხილებლობით მოსპობის, სხეულის დაზიანების და სხვა საქმეებს.

ზემოთ დასახელებულ სასამართლოებში საბრალდებო ფუნქციებს ასრულებდნენ დაზარალებულები, მაგრამ ბრალმდებლად შეედლო გამოსულიყო ყოველი მოქალაქე, რომელიც შეიტანდა საჩივარს საჯარო, საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვის მიზნით. ბრალდებულს პირადად უნდა დაეცვა თავი, მაგრამ შეედლო ესარგებლა წარმომადგენლითაც.⁵

სისხლის სამართლის პროცესმა რუსეთში თითქმის იგივე გზა განვლო, რაც ევროპის ქვეყნებმა. კერძოდ, რუსეთში არსებობდა საბრალდებო, ინკვიზიციური და შერეული პროცესები. საბრალდებო პროცესი რუსულ სამართალში ჯერ კიდევ კიევის რუსეთის ეპოქაში მოქმედებდა. ეს იყო მითითებული პროცესის ტიპური ფორმა - მხარეების, როგორც ბრალმდებლის და ბრალდებულის დავა სასამართლოში. სწორედ მხარეების უფლებამოსილება იყო მტკიცებულებების შეგროვება და მათი სასამართლოში წარმართვა. გასამართლებამდე საქმის გამოძიება არ ტარდებოდა, მაგრამ ქურდობის საქმეებზე მიმდინარეობდა გატაცებული ნივთის ძებნა. პირი რომელსაც ეს ნივთი აღმოაჩნდებოდა ვალდებული იყო ეთქვა საიდან მოიპოვა იგი. ანუ ადგილი ჰქონდა ე.წ. «гонение следа» - „კვალის დევნა“-ს.⁶

1918 წლის 20 ივლისს საბჭოთა ხელისუფლების მიერ მიღებულ იქნა ახალი, 13 დეკრეტი, რომელსაც სისხლის სამართლის პროცესში განსაკუთრებული ცვლილებები არ შეუტანია. ეს დეკრეტი ძირითადად მიემდგნა სახალხო სასამართლოების ქვემდებარეობის გაფართოების საკითხს. რაც შეეხება რევოლუციურ ტრიბუნლებს, 1918 წლის 4 მაისის დეკრეტმა დააწესა ტრიბუნლების ორგანიზაციული პრინციპები, ხოლო 1919 წლის 12

⁵ ვაჩიშვილი ალ., სისხლის სამართლის პროცესი, ნარკვევები სისხლის სამართლის პროცესის ისტორიიდან, I ნაკვეთი, თბილისი, 1955, 31-36

⁶ Сапронова Т.П., Особенности процессуального положения лиц осуществляющих уголовного преследования в суде., Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Санкт-Петербург, 2005, гл. 13-14.

აპრილის დებულებით დადგენილი იქნა სისხლის სამართლის პროცესის დეტალური წესები. ამ წესების თანახმად, წინასწარი გამოძიების წარმოებისას ბრალდებულს არ ჰქონდა ესარგებლა დაცვის უფლებით⁷.

ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი პრინციპულად განსხვავდება ძველისაგან. მაშინ როდესაც 1998 წლის საპროცესო კოდექსი მისი მიღების შემდგომ გაცდილი ცვლილებების შედეგად ინკვიზიციური და შეჯიბრებითი მოდელის ჰიბრიდულ ვარიანტს წარმოადგენდა, ახალი საპროცესო კოდექსი წმინდათ შეჯიბრებითია, რაც ნიშნავს იმას, რომ სამართალწარმოება მიმდინარეობს დაცვისა და ბრალდების „კონკურენციის“ ფონზე მოსამართლის პასიური როლით. აღნიშნული მიდგომა ბრალდებულის ინტერესებისთვის ბევრად უფრო ხელსაყრელია და პირდაპირ შეესაბამება ჰუმანიზაციის პრინციპს. დაცვის მხარეს შეჯიბრებითობის დროს თანაბარი შესაძლებლობა ეძლევა, განახორციელოს დაცვა და აქედან გამომდინარე, ეძლევა შანსი, რომ შესაძლებლობის მაქსიმუმიდან გამომდინარე, წარმოაჩინოს საკუთარი უდანაშაულობა ან ნაკლები ბრალი. თავის მხრივ, ვინაიდან დამოუკიდებელი გამოძიების უფლებამოსილება დაცვას მიენიჭა და გამოძიების მიზანი აღარ არის ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა, ბრალდების მხარე (პროკურორი და გამომძიებელი) დაცვის სასარგებლო საგამოძიებო მოქმედებების ჩატარებაზე შესაბამისად არ არის ვალდებული, რადგან ამის პრეროგატივა ახალი კანონმდებლობით გააჩნია დაცვის მხარეს. ახალი საპროცესო კოდექსით ეს პრინციპი მოქმედებს სისხლის სამართლებრივი დევნის დაწყების მომენტიდან. ჭეშმარიტების დადგენა სამართალწარმოების მიზანს აღარ წარმოადგენს, არამედ, საქმის გადაწყვეტა თვითონ მხარეებზეა დამოკიდებული. ბრალდებულს მიეცა უფლება, თვითონ ან ადვოკატის დახმარებით განახორციელოს გამოძიება (სსკ-ის 38-ე მუხლი), აღნიშნულს არ იცნობდა 1998 წლის კოდექსი. ამ უკანასკნელში მხოლოდ იმის უფლება ჰქონდა დაცვის მხარეს, რომ ოფიციალური გამოძიებისგან დამოუკიდებლად, ცალკე, კერძო დეტექტივის მეშვეობით, ან უამისოდ მოეპოვებინა მასალები, რომლებიც საქმეს დაერთვებოდა მტკიცებულებებთან ერთად და ჰქონდა მისი ძალა (129-ე მუხლი). საქმე იმაშია, რომ ოფიციალურ გამოძიებას აწარმოებდა მხოლოდ ბრალდების მხარე და არა დაცვა. ეხლა გამოძიება წარმოებს ორივე მხარე ურთიერთშეჯიბრებით საფუძველზე და ეს არის მთავარი პრინციპი. 1998 წლის საპროცესო

⁷ სტროგოვიჩი მ.ს., სისხლის სამართლის პროცესი, თბილისი 1948, გვ.64-65

კოდექსის მიხედვით, ვინაიდან გამოძიებას აწარმოებდა მხოლოდ საგამომიებო ორგანო პროკურატურის საპროცესო ზედამხედველობით, და ასევე, ვინაიდან სამართალწარმოების მიზანს წარმოადგენდა ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენა, დაცვის მხარის მიერ წარდგენილი დასაბუთებული შუამდგომლობა, კონკრეტული საგამომიებო მოქმედების ჩატარების შესახებ, სავალდებულო იყო შესასრულებლად გამოძიებისათვის სსსკ-ის 129-ე მუხლის თანახმად.

ზემოაღნიშნული რეგულაციები დადებითად აისახება ბრალდებულის ინტერესების და ზოგადად, ჰუმანიზაციის კუთხით, თუმცა, მათ გვერდით, არსებობს მნიშვნელოვანი ხარვეზები, რომელიც შეჯიბრებითობის პრინციპის განხორციელებას უშლის ხელს: როგორც უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, ახალი სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით საქმის შედეგი პირდაპირ მხარეებზეა დამოკიდებული. დაცვის მხარემ მტკიცებულებები გამოძიებისაგან დამოუკიდებლად უნდა მოიპოვოს, ხოლო ბრალდებამ – დამოუკიდებლად. ბრალდების მხარე პირველ რიგში იკვლევს ბრალდების მტკიცებულებებს და აღარ არის ვალდებული, ობიექტური ჭეშმარიტების დადგენის მიზნით თანაბრად მოიპოვოს მტკიცებულებები – გამამართლებელიც და გამამტყუნებელიც. მიუხედავად იმისა, რომ ახალი საპროცესო კოდექსით გამოძიებელს აქვს ვალდებულება, ყოველმხრივ, და სრულყოფილად გამოიძიოს სისხლის სამართლის საქმე (სსსკ-ის 37-ე მუხლის მე-2 ნაწილი), ის ამავდროულად ვალდებულია, განახორციელოს პროკურორის დავალება (სსსკ-ის 37-ე მუხლის მე-3 ნაწილი), რომლის პირდაპირ ვალდებულებას ბრალდება წარმოადგენს. შესაბამისად, მთლიანობაში გამოძიებელი უპირველესად იკვლევს ბრალდების მტკიცებულებებს. გარდა ამისა, ახალი საპროცესო კოდექსი ძველისაგან განსხვავებით აღარ ითვალისწინებს გამოძიებისათვის დაცვის მხარის მიერ დასაბუთებული შუამდგომლობით მიმართვას, რომლის ძალითაც იგი ვალდებული იქნებოდა, დაცვის მხარისათვის საინტერესო მტკიცებულება მოეპოვებინა. ეს ნიშნავს იმას, რომ ის საგამომიებო მოქმედებები, რომლის განხორციელებაც დაცვის მხარეს არ შეუძლია, ვერ მოსთხოვს გამოძიებას, რომ განახორციელოს. სწორედ ამიტომ სსსკ-ის 39-ე მუხლში მითითებულია, რომ დაცვის მხარემ იმ საგამომიებო მოქმედების ჩასატარებლად, რომელსაც თავად ვერ ახორციელებს, უნდა მიმართოს შუამდგომლობით სასამართლოს.

საპროცესო კოდექსში (205-ე მუხლი) პირდაპირ და ცალსახად ჩაიდო განსაზღვრება, რომ პატიმრობა მხოლოდ მაშინ გამოიყენება, თუ ეს ერთადერთი საშუალებაა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ბრალდებულის მიმალვა და მის მიერ მართლმსაჯულების განხორცი-

ელეზისათვის ხელის შეშლა; ბრალდებულის მიერ მტკიცებულებების მოპოვებისათვის ხელის შეშლა; ბრალდებულის მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენა. ძველი საპროცესო კოდექსის მიხედვით პირდაპირ და ცალსახად ასეთი დათქმა არ იყო გათვალისწინებული პატიმრობის გამოყენებისას, არამედ, ზოგადად იყო მითითება (151-ე მუხლი), რომ პატიმრობის გამოყენება შესაძლებელი მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც სხვა ნაკლებად მკაცრი აღკვეთის ღონისძიების გამოყენებით შეუძლებელია შესაბამისი მიზნების მიღწევა. შეიძლება ისიც ითქვას, რომ არსებით სიახლეს პატიმრობის გამოყენების წინაპირობებთან დაკავშირებით არ ითვალისწინებს ახალი საპროცესო კოდექსი, თუკი 1998 წლის კოდექსის 151-ე მუხლის მოთხოვნას გავითვალისწინებთ, მაგრამ ახალი ნორმით ვიწროვდება და კონკრეტდება შემთხვევები, რომლებიც ამავე ახალი ნორმით, აუცილებლად უნდა არსებობდეს, რომ პატიმრობა იქნას გამოყენებული. ძველი საპროცესო კოდექსით პატიმრობის გამოყენება (159-ე მუხლი) შეიძლებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბრალად წარდგენილი ქმედებისათვის სანქციის სახით გათვალისწინებული იყო თავისუფლების აღკვეთა 2 წლით ან მეტი ვადით. სამწუხაროდ ეს დათქმა ახალ საპროცესო კოდექსში არ არის გათვალისწინებული, რაც შეიძლება ჩაითვალოს ერთ-ერთ სერიოზულ ხარვეზად ჰუმანური თვალსაზრისიდან გამომდინარე, ვინაიდან არსებობს, როგორც მინიმუმ, თეორიული საფრთხე, რომ ასეთი მცირე მნიშვნელობის დანაშაულებისათვის პირის მიმართ გამოიყენონ პატიმრობა, თუ სახეზეა წინა აბზაცში დასახელებული საფრთხეები (205-ე მუხლის პირველი ნაწილი). აღსანიშნავია, რომ ძველი საპროცესო კოდექსი (159-ე მუხლი), როგორც წესი, გარდა გარკვეული გამონაკლისებისა, კრძალავდა პატიმრობის გამოყენებას მძიმე ავადმყოფის, არასრულწლოვანის, ხანდაზმულის (ქალები – 60 წლიდან, მამაკაცები – 65 წლიდან), 12 კვირაზე მეტი ხნის ორსული ქალისა და იმ ქალის მიმართ, რომელსაც ჰყავს ჩვილი (ერთ წლამდე ასაკის ბავშვი), ასევე, იმის მიმართ, რომელმაც დანაშაული ჩაიდინა გაუფრთხილებლობით, სადაც სანქციის სახით გათვალისწინებული თავისუფლების აღკვეთა ნაკლები იყო 3 წელზე. აღნიშნული დათქმების არარსებობა ქმნის პოტენციურ საფრთხეს, რომ ამ კატეგორიის ბრალდებულების მიმართ შესაძლოა გამოყენებულ იქნას პატიმრობა. ამ 6 მხრივ, ნამდვილად ჩამორჩება ახალი საპროცესო კანონმდებლობა ძველს პატიმრობის რეგულირებისას. პატიმრობის საკითხის განხილვისას აუცილებელია კიდევ ერთი დეტალის აღნიშვნა: ძველი საპროცესო კოდექსით (159-ე მუხლი) პირობითი მსჯავრის დროს სავარაუდოდ ჩადენილი დანაშაულისათვის ბრალდებულის მიმართ, ასევე, გამოყენებული

აღკვეთის ღონისძიების დარღვევისას, ყველა შემთხვევაში, ზემოთ მითითებული გამონაკლისების დროსაც კი, შესაძლო იყო პატიმრობის გამოყენება აუცილებლობის დასაბუთების გარეშე. აღნიშნულს ახალი საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებს. ყოველივე ზემოაღნიშნული ცხადყოფს, რომ კონკრეტულად პატიმრობის გამოყენების მხრივ, ჰუმანიზაციის კუთხით წინ გადადგმული ნაბიჯები გვხვდება.

აღკვეთის ღონისძიების გამოყენება ახალი საპროცესო კოდექსით კიდევ უფრო მეტ ალტერნატიულ სახეებს ითვალისწინებს, ვიდრე – ძველი, რაც თავისთავად მეტი ლიბერალიზაციის გარანტიას იძლევა: მაშინ, როდესაც აღკვეთის ღონისძიების სახე – შეთანხმება გაუსვლელობისა და სათანადო ქცევის შესახებ, 1998 წლის კოდექსით თავდაპირველად გათვალისწინებული იყო, მაგრამ შემდგომში ამოღებულ იქნა, ახალი საპროცესო კოდექსით კვლავ იქნა შემოღებული. გირაოს მიმართ ბრალდებულის ინტერესებისათვის პოზიტიური ცვლილებები ჯერ კიდევ ახალი კოდექსის ამოქმედებამდე განხორციელდა, რაც ახალ კოდექსშიც ანალოგიური სახით გადმოვიდა, რომლის თანახმადაც, (168-ე მუხლი) ნაკისრი ვალდებულებების კეთილსინდისიერი შესრულებისათვის პროკურორს შეუძლია შუამდგომლობით მიმართოს სასამართლოს თანხის შემცირების შესახებ. ახალი საპროცესო კოდექსი აღკვეთის ღონისძიებასთან ერთად ითვალისწინებს ასევე დამატებით ღონისძიებებს (199-ე მუხლი) – ვალდებულებებს, რომელიც ბრალდებულმა უნდა შეასრულოს მის მიმართ შერჩეული აღკვეთის ღონისძიების პარალელურად. ერთი შეხედვით, შესაძლოა, ბრალდებულის მდგომარეობის გამკაცრება მოიაზრებოდეს აღნიშნულში, მაგრამ, მისი არსიდან გამომდინარე, დადებით შეფასებას იმსახურებს, რადგან დამატებითი ვალდებულებებიდან ერთ-ერთის გამოყენება უფრო მეტ შესაძლებლობას იძლევა, რომ ნაკლებად მკაცრი აღკვეთის ღონისძიება იქნას გამოყენებული ბრალდებულის მიმართ: მაგალითად, როგორც ზემოთ აღინიშნა, პატიმრობის გამოყენების საფუძველს წარმოადგენს საფრთხე, რომ პირი შესაძლოა მიიმალოს, მაგრამ, რადგან კანონმდებლობით გათვალისწინებულია ელექტრონული დაკვირვება, როგორც ერთ-ერთი დამატებითი ღონისძიება, შესაძლოა, რომირის მიმართ სხვა ნაკლებად მკაცრი აღკვეთის ღონისძიება იქნას გამოყენებული და არა პატიმრობა და ამასთან ერთად განხორციელდეს მის მიმართ ელექტრონული თვალთვალი. ამ უკანასკნელის გარეშე, უფრო მეტი რისკი იქნებოდა, ამ პირის მიმართ პატიმრობის გამოყენების. წორედ ამიტომ, დამატებითი ღონისძიებების შემოტანა კოდექსში დადებით ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს.

თავი III ბრალდებულის სამართლებრივი სტატუსი და საპროცესო უფლებები

ბრალდებული სისხლის სამართლის პროცესის ერთ-ერთი ცენტრალური სუბიექტია. იმ ქმედებაზე, რომელიც მას ბრალად ერაჯება წარმოებს წინასწარი გამოძიება, სასამართლო გამოძიება და დგინდება განაჩენი. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მიხედვით „ბრალდებული“ გვარეობითი ცნებაა, მასთან მიმართებაში ტერმინები „ექვმიტანილი“, „განსასჯელი“, „მსჯავრდებული“ წარმოადგენენ სახეობით ცნებებს.

ბრალდებულს, რომლის მიმართაც არსებობს გონივრული ეჭვის საფუძველი, რომ მან ჩაიდინა დანაშაული, მაგრამ ამგვარი ეჭვი არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ პირის მიმართ წაყენებულ იქნეს ბრალდება, კანონი უწოდებს ექვმიტანილს; ბრალდებულს, რომლის

მიმართაც მიმდინარეობს სასამართლო განხილვა ეწოდება განსასჯელი; ბრალდებულს, რომლის მიმართაც გამოტანილია გამამტყუნებელი განაჩენი – მსჯავდებული, ხოლო გამამართლებელი განაჩენის გამოტანის შემთხვევაში კი გამართლებული. ადამიანის უფლებათა და ძირითადად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის თანახმად, ბრალდებული არის პირი, რომლის მიმართაც ამა თუ იმ ფორმით ხორციელდება სისხლის სამართლებრივი დევნა – საბრალდებო საქმიანობა. როგორც ვხედავთ, ევროპული კონვენცია ფართოდ განმარტავს ბრალდებულის ცნებას და შლის სხვაობას ექვმიტანილს, ბრალდებულსა და განსასჯელს შორის.

სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-19 ნაწილის თანახმად, ბრალდებული არის პირი, რომლის მიმართაც არსებობს დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მან ჩაიდინა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული დანაშაული. უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული განმარტება არ არის სრულფასოვანი და საჭიროებს გარკვეულ დაზუსტებას. მხოლოდ პირის მიმართ არსებული დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მან ჩაიდინა დანაშაულებრივი ქმედება, არ იძლევა საკმარის საფუძველს იმისათვის, რომ ასეთმა პირმა ავტომატურად ისარგებლოს კანონმდებლობით დადგენილი ბრალდებულის უფლებებით. პირს ბრალდებულის უფლებები ენიჭება მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუ მის მიმართ დაიწყება სისხლისსამართლებრივი დევნა. სისხლისსამართლებრივი დევნა კი, სსსკ-ის 167-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მიხედვით, იწყება პირის დაკავებისთანავე ან ბრალდებულად ცნობისთანავე (თუ ის არ დაუკავებიათ). როგორც ცნობილია, სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყების გადაწყვეტილებას დისკრეციული უფლებამოსილების ფარგლებში იღებს პროკურორი (სსსკ-ის მე-16, 166-ე მუხლები). სისხლისსამართლებრივი დევნის დასაწყებად საკმარისი არ არის მხოლოდ პირის მიმართ დასაბუთებული ვარაუდის არსებობა, რომ მან ჩაიდინა სისხლისსამართლებრივად რელევანტური ქმედება, გარდა ამისა, უნდა არსებობდეს საჯარო ინტერესიც. პროკურორი სისხლისსამართლებრივი დევნის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას ხელმძღვანელობს შემდეგი ორი ტესტით: მტკიცებულებითი და საჯარო ინტერესის ტესტით, რომლებიც ერთობლიობაში ქმნის ე.წ. სრულ ტესტს. მხოლოდ სრული ტესტის დაკმაყოფილების შემთხვევაში იწყებს იგი სისხლისსამართლებრივ დევნას.⁸

⁸სისხლის სამართლის პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპების ზოგადი ნაწილის დამტკიცების შესახებ” საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 8 ოქტომბრის №181 ბრძანებით

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო განსხვავებულად განიხილავს ბრალდების ცნებას. იგი იყენებს ბრალდების ავტონომიურ განსაზღვრებას. ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, როგორც წესი, პირი ბრალდებულად ითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც შესაბამისი ორგანო ოფიციალურად აცნობებს მას გარკვეულ დანაშაულში ამ უკანასკნელის მიმართ ბრალდების არსებობის შესახებ. თუმცა, სასამართლო ითვალისწინებს იმ რისკებასაც, რომ შესაბამისმა ორგანომ შესაძლებელია შეგნებულად თუ მის გარეშე გააჭიანუროს პირისთვის ოფიციალურად ბრალის წარდგენა და ამით ეს უკანასკნელი გამოძიების ეტაპზე დარჩეს ადამიანის უფლებათა კონვენციის მე-6 მუხლით მინიჭებული პროცესუალური გარანტიების გარეშე. აღნიშნულის თავიდან ასარიდებლად სასამართლო თავის გადაწყვეტილებებში დამატებით მიუთითებს, რომ ბრალდება არსებობს იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პირის მიმართ გამოიყენება ისეთი საპროცესო ღონისძიებები, რომელიც პირდაპირ მიუთითებს მის მიმართ დანაშაულის ჩადენის თაობაზე არსებულ ვარაუდზე და აყენებს მას ბრალდებულის მდგომარეობაში, მაგალითად, პირის დაკავება ან ჩხრეკა.⁹

ამრიგად, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, ბრალდების ცნება განიმარტება ფართოდ და მისი არსებობა დგინდება სისხლის სამართლის პროცესის ადრეულ ეტაპზევე, როდესაც კონკრეტული პირი დაექვემდებარება

უდანაშაულობის პრეზუმციის პრინციპიდან გამომდინარე პირის ცნობა ბრალდებულად ჯერ კიდევ არ ნიშნავს მის დამნაშავედ გამოცხადებას. ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის შემდეგ შეიძლება დადგინდეს მისი არაბრალეულობა და საქმე ამ პირის მიმართ შეწყდეს; პროკურორმა შეიძლება სასამართლოში უარი თქვას ბრალდებაზე; შესაძლებელია სასამართლომ გამოიტანოს გამამართლებელი განაჩენი. ბრალდებულის სახით პასუხისგებაში მიცემის აქტი იწვევს საპროცესო შედეგებს. კერძოდ, ბრალდებულისთვის ცნობილი ხდება თუ რაში ედება მას ბრალი და შესაბამისად მას უჩნდება გარკვეული უფლება-მოვალეობები; გამომძიებელი, პროკურორი მოვალენი არიან ბრალდებულს განუმარტონ კანონით გათვალისწინებული მისი უფლება-მოვალეობები და უზრუნველყონ მისი განხორციელების შესაძლებლობები, ამასთან ისინი უფლებამოსილნი

დამტკიცებული სისხლის სამართლის პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპების მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტი

⁹ ტრექსელი, შ., ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბ., 2009, 54.

არიან ბრალდებულის მიმართ გამოიყენონ კანონით გათვალისწინებული სისხლის საპროცესო სამართლებრივი იძულების ღონისძიება. სისხლის სამართალწარმოების მთელ მანძილზე ბრალდებული წარმოადგენს დაცვის უფლების სუბიექტს, თუმცა მისი საპროცესო მდგომარეობა პროცესის სხვადასხვა სტადიებზე ერთი და იგივე არ არის. ბრალდებულის საპროცესო სტატუსის საფუძვლები განმტკიცებულია საქართველოს კონსტიტუციაში (მ. 31-ე), მათი კონკრეტიზირება ხდება საპროცესო კოდექსში. კანონი არა მხოლოდ ჩამოთვლის ბრალდებულის უფლებებს, არამედ ითვალისწინებს მათი უზრუნველყოფის საპროცესო საშუალებების რთულ მექანიზმს.

3.1. ბრალდებულის უფლება, მოიპოვოს მტკიცებულება

ბრალდებულს უფლება აქვს, საკუთარი ხარჯით, თვითონ ან/და ადვოკატის დახმარებით მოიპოვოს მტკიცებულება. ბრალდებულის მიერ მოპოვებულ მტკიცებულებას ბრალდების მხარის მიერ მოპოვებული მტკიცებულების თანაბარი იურიდიული ძალა აქვს.

თუ მტკიცებულების მოპოვებისათვის საჭიროა ისეთი საგამომიებო ან სხვა საპროცესო მოქმედების ჩატარება, რომელსაც ბრალდებული ან მისი ადვოკატი დამოუკიდებლად ვერ ატარებს, იგი უფლებამოსილია შესაბამისი განჩინების გამოტანის შუამდგომლობით მიმართოს მოსამართლეს გამოძიების ადგილის მიხედვით. მოსამართლე ვალდებულია მიიღოს ყველა ზომა, რათა ბრალდების მხარისათვის ცნობილი არ გახდეს დაცვის მხარის მიერ მტკიცებულების მოპოვება.

აღნიშნული ნორმა შინაარსობრივად ავსებს სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-7 ნაწილით უზრუნველყოფილ ბრალდებულის უფლებას მტკიცებულებების მოპოვებასა და წარდგენასთან დაკავშირებით. ნორმით განისაზღვრება დაცვის მხარის მიერ ცალკეულ შემთხვევებში მტკიცებულების მოსაპოვებლად საჭირო საგამომიებო მოქმედებათა ჩატარების სამართლებრივი მექანიზმი და მოპოვებული მტკიცებულების იურიდიული ძალა.

დაცვის მხარის მიერ მტკიცებულების მოპოვება. სისხლის სამართლის პროცესის შეჯიბრებითობიდან და თანასწორობიდან გამომდინარე, დაცვის მხარეს უფლება აქვს დამოუკიდებლად მოიპოვოს და წარმოადგინოს მტკიცებულებები. ბრალდებულის დაცვის სტრატეგიიდან გამომდინარე, დაცვის მხარე აწარმოებს პარალელურ გამოძიებას და

სასამართლოში წარადგენს იმ მტკიცებულებებს, რომელიც ამართლებენ ან სხვაგვარად უმსუბუქებენ ბრალდებულს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას. როგორც წესი, დაცვის მხარე საკუთარი ხარჯით მოიპოვებს მტკიცებულებებს. მაგალითად, თუ მტკიცებულების გამოსავლენად საჭიროა ექსპერტიზა, მისი ჩატარების ხარჯებს თავად მხარე გაიღებს. მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევაში, თუ ბრალდებული გადახდისუნაროა და მისი დაცვა ხორციელდება სახელმწიფოს ხარჯზე, სახელმწიფო დაფარავს ყველა იმ ხარჯს, რომელიც პირდაპირაა დაკავშირებული ბრალდებულის მიერ საკუთარი დაცვის განხორციელებასთან (სსსკ-ის 46-ე მუხლის მე-4 ნაწილი). აღსანიშნავია, რომ ბრალდებულის მიერ მოპოვებულ მტკიცებულებას ბრალდების მხარის მიერ მოპოვებული მტკიცებულების თანაბარი იურიდიული ძალა აქვს. ამასთან, მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ბრალდების მხარე ვერ მოახდენს გავლენას იმაზე, თუ ბრალდებულის მიერ მოპოვებული რომელი მტკიცებულება უნდა დაერთოს სისხლის სამართლის საქმეს. აღნიშნულის თაობაზე ბრალდებული ბრალდების მხარისგან დამოუკიდებლად იღებს გადაწყვეტილებას. ბრალდებას შეუძლია მხოლოდ წინასასამართლო სხდომაზე იდავოს ბრალდებულის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულების რელევანტურობის, დასაშვებობისა და უტყუარობის თაობაზე და ამ გზით მოსამართლეს საქმიდან გამოარიცხვინოს დაცვის მხარის მიერ წარმოდგენილი ცალკეული მტკიცებულებები.

სასამართლოს განჩინებით მტკიცებულებების მოპოვება. სასამართლო, რომელიც წარმოადგენს სისხლის სამართლის პროცესის შეჯიბრებითობისა და თანასწორობის გარანტს, და ასევე ახორციელებს კონტროლს ადამიანის კონსტიტუციურ უფლებათა შემზღვეველ ზოგიერთ საგამომიებო მოქმედებების განხორციელების კანონიერებაზე, ვალდებულია მხარეებს მტკიცებულებების მოსაპოვებლად შეუქმნას თანაბარი შესაძლებლობები. შესაბამისად, დაცვის მხარეს კანონმდებელი ანიჭებს უფლებას, იმ შემთხვევაში, როდესაც მტკიცე ბულების მოპოვებისათვის საჭიროა ისეთი საგამომიებო ან სხვა საპროცესო მოქმედების ჩატარება, რომელსაც ბრალდებული ან მისი ადვოკატი დამოუკიდებლად ვერ ატარებს, შესაბამისი განჩინების გამოტანის შუამდგომლობით მიმართოს მოსამართლეს. ვინაიდან, მოსამართლეს კანონი აკისრებს ვალდებულებას, რომ მიიღოს ყველა ზომა, რათა ბრალდების მხარისათვის ცნობილი არ გახდეს დაცვის მხარის მიერ მტკიცებულების მოპოვება, სასამართლოს განჩინების საფუძველზე საგამომიებო მოქმედების ჩასატარებლად შეირჩევა გამომიებელი, რომელიც მოცემული საქმის გამომიებას არ აწარმოებს. ამ

შემთხვევაში გარკვეული წინააღმდეგობა სეიდლება შეიქმნას, რაც გამოიხატება შემდეგში: სსსკ-ის 120-ე მუხლის მე-10 ნაწილის თანახმად, ამოღებული საგნის, ნივთის, ნივთიერების, აგრეთვე ინფორმაციის შემცველი დოკუმენტის პირველადი გამოკვლევის უფლება აქვს ბრალდების მხარეს, რომელიც ცხადია სათავისოდ გამოიყენებს ყველა იმ მტკიცებულებას ტომელიც მიუხედავად დაცვის მხარის მოთხოვნით ჩატარებული საგამომიებო მოქმედებები შესაძლოა მისივე საწინააღმდეგო იყოს. ეს კი არღვევს თანაწორობისა და შეჯიბრებითობის ფუნდამენტურ პრინციპს. დაცვის მხარე თვითონ სწყვეტს რომელი მტკიცებულება წარდგინოს სასამართლოში, მაგრამ რადგან ზემოაღნიშული ვითარებით პირველი შეხება ამ მტკიცებულებასთან აქვს პროკურორს - იგი სწორედ ამ შესაძლებლობას გამოიყენებს ბრალდების მტკიცების საქმეზე დასართავად, რაც როგორც აღინიშნა არ არის სამართლიანი. მიგვაჩნია, რომ 120-ე მუხლის მე-10 ნაწილით გათვალისწინებული მტკიცებულებათა გამოკვლევის ეს წესი უნდა შეიცვალოს და მისი გარკვევა მოახდინოს ინიციატორმა მხარემ.

3.2. ბრალდებულის დასწრების უფლების შეზღუდვა

განსახილველი ნორმა განსაზღვრავს საპროცესო (საგამომიებო) მოქმედებებში ბრალდებულისა და მისი ადვოკატის მონაწილეობის საკითხს და მათი მონაწილეობის გარეშე ასეთი მოქმედებების განხორციელების სამართლებრივ შედეგებს.

ბრალდებულის დასწრება ცალკეული საპროცესო მოქმედებების განხორციელებისას. რამდენადაც სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-7 ნაწილის მიხედვით, ბრალდებულს უფლება აქვს მონაწილეობა მიიღოს მისი ან/და მისი ადვოკატის შუამდგომლობით ჩატარებულ საგამომიებო მოქმედებაში, მას დროულად უნდა ეცნობოს ასეთი საგამომიებო მოქმედების ჩატარების დრო და ადგილი. თუ ბრალდებული საპატიო მიზეზით (მაგ., ავადმყოფობა, სტიქიური და სხვა ბუნებრივი მოვლენების გამო გამოცხადების შეუძლებლობა და სხვა) ვერ ახერხებს დანიშნულ დროს საგამომიებო მოქმედებაში მონაწილეობას, მას უფლება აქვს მოითხოვოს მისი ჩატარების გადადება. საგამომიებო მოქმედების ჩატარების დროისა და ადგილის თაობაზე ბრალდებულისა ან/და მისი ადვოკატის წინასწარი ინფორმირების გარეშე დაუშვებელია მისი ჩატარება. აღნიშნული მოთხოვნის შეუსრულებლობის შემთხვევაში საგამომიებო მოქმედების შედეგად მოპოვებული მტკიცებულება დაუშვებლად იქნება

ცნობილი. მიუხედავად ამისა, თუ ასეთი საგამომიებო მოქმედების დროს მოპოვებული მტკიცებულება დაცვის მხარისთვის სასარგებლოა და არ აუარესებს ბრალდებულის სამართლებრივ მდგომარეობას, სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა არ ზღუდავს მის დასაშვებობას (იხ. უფრო დეტალურად სსსკ-ის 72-ე მუხლი).

დაპატიმრებულ ბრალდებულს, რომელსაც იცავს ადვოკატი, შესაძლოა შეეზღუდოს საგამომიებო მოქმედებაზე დასწრების შესაძლებლობა. ასეთ შემთხვევაში საგამომიებო მოქმედებას დაესწრება ბრალდებულის ადვოკატი. მაგრამ, როდესაც საგამომიებო მოქმედების ხასიათიდან გამომდინარე, მასში ბრალდებულის უშუალო მონაწილეობა აუცილებელია, დაპატიმრებულ ბრალდებულს ვერ შეეზღუდება მონაწილეობის მიღების უფლება (მაგ., საგამომიებო ექსპერიმენტის ჩატარების დროს, როდესაც უნდა შემოწმდეს ბრალდებულის გარკვეული უნარები და შესაძლებლობები). იმის მიუხედავად, ბრალდებული დაპატიმრებულია თუ არა, განსახილველი მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მოსამართლეს უფლება აქვს, მოწმის დაკითხვის დროს უარი თქვას ბრალდებულის დასწრებაზე, თუ გამოიყენება მოწმის დაცვის ერთ-ერთი სპეციალური ღონისძიება. აღნიშნული ეხება მოწმის როგორც გამოძიების ეტაპზე, ისე საქმის სასამართლოში არსებითი განხილვის დროს დაკითხვას. მოწმის დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე, კანონმდებელი ცდილობს, რომ აარიდოს ცალკეული კატეგორიის მოწმეებს ბრალდებულთან პირდაპირი კონფრონტაცია (მაგ., სექსუალური ძალადობის მსხვერპლი მოწმეები, არასრულწლოვანი მოწმეები და ისეთი მოწმეები, რომლებსაც ბრალდებულის ან მისი გარემოცვის მხრიდან შესაძლოა დაემუქროს სიცოცხლის მოსპობის, ჯანმრთელობის ხელყოფის და სხვა საფრთხეები; აღნიშნულის თაობაზე იხ. სსსკ-ის 67-ე მუხლი). იმისათვის, რომ საქმის არსებითი განხილვისას არ დაირღვეს სისხლის სამართლის პროცესის შეჯიბრებითობის ბალანსი, ასეთ შემთხვევაში ბრალდებულის ადვოკატს უნდა მიეცეს მოწმის დაკითხვისას მონაწილეობის უფლება. უკიდურეს შემთხვევაში, პროცესის შეჯიბრებითობის დაბალანსების მეთოდად გამოყენებულ უნდა იქნეს მოწმის დაკითხვის ტექნიკური საშუალებები, რა დროსაც ადვოკატს ექნება მოწმისთვის აუდიო არხით ან წერილობით შეკითხვების დასმის საშუალება.

ადვოკატის დასწრება ცალკეული საპროცესო მოქმედებების განხორციელებისას, როგორც აღინიშნა, საგამომიებო მოქმედებების ჩატარების უფლება აქვს როგორც უშუალოდ ბრალდებულს, ისე მის ადვოკატს. ბრალდებული ასევე უფლებამოსილია, მოითხოვოს

ადვოკატის დასწრება მისი მონაწილეობით ჩატარებული საგამომიებო მოქმედების დროს (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-7 ნაწილი). შესაბამისად, ბრალდებულთან ერთად ასევე ადვოკატსაც უნდა მიეცეს საგამომიებო მოქმედებებში მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობა. როდესაც ბრალდებულის მოთხოვნით საგამომიებო მოქმედებას უნდა დაესწროს მისი ადვოკატიც და ეს უკანასკნელი საპატიო მიზეზით არ იღებს მონაწილეობას დანიშნულ საგამომიებო მოქმედებაში, პროკურორი ვალდებულია იმ საგამომიებო მოქმედების ჩატარება, რომელშიც ადვოკატს უნდა მიეღო მონაწილეობა, ერთჯერადად გადადოს გონივრული ვადით, მაგრამ არა უმეტეს 5 დღისა. ამ ვადის გასვლისთანავე პროკურორი საგამომიებო მოქმედებას ატარებს ადვოკატის მონაწილეობის გარეშე, თუ არ არსებობს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით დადგენილი სავალდებულო დაცვის შემთხვევა. აქედან გამონაკლისი შემთხვევაა, როდესაც საგამომიებო მოქმედება ტარდება გადაუდებელი აუცილებლობისას, რა დროსაც ადვოკატის გამოუცხადებლობა არ იწვევს ასეთი საგამომიებო მოქმედების ჩატარების გადადებას.

3.3. ბრალდებულის მიერ ადვოკატის აყვანა

ადვოკატს ირჩევს და იყვანს ბრალდებული ან, ბრალდებულის ნების გათვალისწინებით, – მისი ახლო ნათესავი ან სხვა პირი. გამომიებელს, პროკურორს, მოსამართლეს უფლება არა აქვთ, რეკომენდაცია გაუწიონ რომელიმე ადვოკატს. ბრალდებული (მისი ახლო ნათესავი, სხვა პირი) და ადვოკატი თავიანთ ურთიერთობებს აწესრიგებენ შეთანხმების საფუძველზე.

გამომდინარე იქიდან, რომ ადვოკატის მეშვეობით წარდგენილი ბრალდებისაგან დაცვა ბრალდებულის უფლებაა, ეს უკანასკნელი იღებს მისთვის სასურველი ადვოკატის აყვანის გადაწყვეტილებას. იმ შემთხვევაში, როდესაც სხვადასხვა მიზეზით ბრალდებულს თავად არ შეუძლია ადვოკატის აყვანა (მაგ., დაკავებულია, არასრულწლოვანია, ფიზიკური ან ფსიქიკური ნაკლის მქონეა), ბრალდებულის ნების გათვალისწინებით შესაძლებელია ადვოკატი აიყვანოს მისმა ახლო ნათესავმა ან სხვა ნებისმიერმა პირმა. ახლო ნათესავის ან სხვა პირის მიერ ადვოკატის აყვანის დროს მნიშვნელოვანია ბრალდებულის ნება, რადგან გამონაკლისი შემთხვევების გარდა, ბრალდებულს სისხლის სამართლის პროცესში არ

გააჩნია ადვოკატის აყვანის ვალდებულება. ამასთან, ბრალდებულის ნების გათვალისწინება საჭიროა იმ მხრივაც, თუ კონკრეტულად რომელი ადვოკატი სურს ბრალდებულს, რომ იცავდეს. რამდენადაც ჯეროვანი დაცვის განხორციელებისთვის მნიშვნელოვანია ბრალდებულსა და მის ადვოკატს შორის ნდობის არსებობა (ნდობა ადვოკატის პროფესიონალიზმისადმი, პიროვნებისადმი და ა.შ.), ბრალდებულისთვის აყვანილი ადვოკატი უნდა იყოს მისაღები. გასათვალისწინებელია, რომ გამომძიებელს, პროკურორს, მოსამართლეს უფლება არა აქვთ, რეკომენდაცია გაუწიონ რომელიმე ადვოკატს. მაგალითად, ეს პირები ვერ გაუწევენ ბრალდებულს ან მის ახლო ნათესავს რეკომენდაციას, რომ აიყვანონ კონკრეტული ადვოკატი ან კონკრეტულ ადვოკატურასთან დაიჭირონ ურთიერთობა. ეს გამოიწვევს ამ თანამდებობის პირთა სამსახურებრივ და პროფესიულ პასუხისმგებლობას. რაც შეეხება ადვოკატს, რომელიც აღნიშნული ოფიციალური პირების რეკომენდაციით ჩაერთო საქმეში, მასაც შესაძლებელია დაეკისროს პასუხისმგებლობა პროფესიული ქცევის წესების დარღვევისთვის. თუმცა ეს აკრძალვა არ ვრცელდება იმაზე, რომ ბრალდებულს ზემოაღნიშნულმა პროცესის მწარმოებელმა თანამდებობის პირებმა ურჩიონ, რომ წარდგენილი ბრალდების შინაარსიდან და საქმის გარემოებებიდან უმჯობესი იქნებოდა მას ჰყოლოდა ადვოკატი.

საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციის ეთიკის კომისიის მიერ განხილულ ერთ-ერთ საქმეში¹⁰ ადვოკატი საქმეში ჩაერთო ბრალდების მხარის მიწვევით. კერძოდ, ადვოკატმა ბრალდების მხარის მიწვევით მონაწილეობა მიიღო საგამომძიებო მოქმედების ჩატარებაში. თუმცა, ადვოკატის განმარტებით, მან კლიენტს შემთხვევის ადგილზე მისვლისას, აცნობა, რომ იყო მისი ადვოკატი და მონაწილეობას მიიღებდა შემთხვევის ადგილის დათვალიერებაში. ეთიკის კომისიის აზრით, “ეს ვითარება არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს დაცვის განხორციელებაზე კლიენტთან შეთანხმებად. ადვოკატმა აღნიშნული ინფორმაცია კლიენტს მიაწოდა მას შემდეგ, რაც უკვე ჩაერთო საქმეში ბრალდების მხარის თხოვნით, ადვოკატმა კლიენტის ნებართვის გარეშე გამოწერა ორდერი სისხლის სამართლის საქმეზე. შესაბამისად, ადვოკატის მიერ უფლებამოსილების მიღებაზე ინფორმაციის მიწოდება კლიენტისთვის დაგვიანებული იყო. “გასათვალისწინებელია, რომ პირი დაკავებისას ხშირად იმყოფება მძიმე სტრესულ მდგომარეობაში და ასეთ დროს კლიენტთან გასაუბრების უფლება

¹⁰საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015, გვ.193

და შესაძლებლობა აქვს ადვოკატს, რომელსაც მიანდობს კლიენტი მისი უფლებების დაცვას, რასაც მოცემულ შემთხვევაში ადგილი არ ჰქონია, ადვოკატი კლიენტის ნებით არ ჩაერთო სისხლის სამართლის საქმეზე”. ბრალდების მხარის მოწვევის საფუძველზე მოცემულ საქმეში ჩართვა არღვევს ადვოკატთა პროფესიული ეთიკის კოდექსის 8.1 მუხლით (“ადვოკატი კლიენტთან თავის საქმიანობას იწყებს კლიენტთან ურთიერთშეთანხმების საფუძველზე. ურთიერთობას უთანაბრდება, როდესაც ადვოკატს შეეძლო ევარაუდა, რომ შეთანხმებას დებდა კლიენტთან ურთიერთობაში მყოფი უფლებამოსილი პირი, გარდა სავალდებულო (იძულებითი) დაცვის შემთხვევებისა”) დადგენილ ვალდებულებას.

ბრალდებული (მისი ახლო ნათესავი, სხვა პირი) და ადვოკატი თავიანთ ურთიერთობებს აწესრიგებენ შეთანხმების საფუძველზე. ადვოკატის მომსახურების პირობები და მომსახურების ფარგლები განისაზღვრება შესაბამისი ხელშეკრულებით. სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, ხელშეკრულება/შეთანხმება შეიძლება იყოს როგორც წერილობითი, ასევე ზეპირი. ეს წესები სრულად ვრცელდება საადვოკატო მომსახურების შესახებ შეთანხმებაზეც. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად (სამოქალაქო კოდექსის 709-ე მუხლი), შეთანხმება საადვოკატო მომსახურებაზე განიხილება, როგორც დავალების ხელშეკრულება, ვინაიდან ადვოკატი რწმუნებულებით ვალდებულია შეასრულოს მისთვის დავალებული რამდენიმე მოქმედება მარწმუნებლის სახელით და ხარჯზე.

ბრალდებულისგან ადვოკატის აყვანის უფლებამოსილების არსებობისთვის არ არის აუცილებელი მესამე პირს გააჩნდეს ადვოკატის აყვანის მინდობილობა. საკმარისია, როცა სახეზეა, რომ მესამე პირი ნამდვილად მოქმედებს ბრალდებულის ნების გათვალისწინებით და მისთვის დებს შეთანხმებას ადვოკატთან. სამოქალაქო სამართალი იცნობს მესამე პირთა სასარგებლოდ დადებულ გარიგებებს და კლიენტის სასარგებლოდ საადვოკატო მომსახურების ხელშეკრულებაც სწორედ ამ ტიპის ხელშეკრულებად ჩაითვლება. თუ მესამე პირთან შეთანხმების გაფორმების შემდეგ, ადვოკატი აღმოაჩენს, რომ კლიენტს არ სურდა მისი მომსახურება, მან უნდა გააუქმოს შეთანხმება საადვოკატო მომსახურების შესახებ.

ადვოკატი სისხლის სამართალწარმოების დროს იცავს ბრალდებულის ინტერესებს და ამავდროულად ახორციელებს კონტროლს იმაზე, თუ რამდენად სამართლიანად წარიმართება სახელმწიფოს მხრიდან სისხლის სამართლის პროცესი. სამართლებრივ სახელმწიფოში მძიმე ბრალდების საქმეზე შეუძლებელია ადვოკატის

მონაწილეობის გარეშე სამართლიანი პროცესის უზრუნველყოფა, რადგან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ბრალდებული დამოუკიდებლად ვერ შეძლებს წარდგენილი ბრალდებებისაგან თავის სათანადოდ დაცვას და იგი ბრალმდებელთან შედარებით უთანასწორო მდგომარეობაში აღმოჩნდება. ასეთ დროს სწორედ ადვოკატი უნდა დაუპირისპირდეს სისხლისსამართ-ლებრივი დევნის აპარატს და უზრუნველყოს მხარეთა პროცესუალური თანასწორობა. ვინაიდან, საზოგადოება განსაკუთრებულად არის დაინტერესებული სამართლიანი პრო-ცესის უზრუნველყოფით, ადვოკატი მოქმედებს, მაშასადამე, არა მარტო ბრალდებულის, არამედ საჯარო ინტერესების შესაბამისადაც. ამიტომ, ადვოკატი სისხლის სამართლის პროცესში თავისი ფუნქციით არსებითად განსხვავდება წარმომადგენლისაგან, რომელიც გვევლინება სამოქალაქო პროცესის დროს¹¹.

3. 4. ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის შუამდგომლობით სასამართლო განხილვის დაუშვებლობა

ადვოკატის შეცვლის მოტივით სასამართლო განხილვის გადადება დაუშვებელია, თუ ეს მიზნად ისახავს სასამართლო განხილვის გაჭიანურებას და მისთვის ხელის შეშლას. ადვოკატის მიერ დაცვის მოვალეობის შესრულების ხანგრძლივად შეუძლებლობის შემთხვევაში სასამართლო განხილვის გადადება დაუშვებელია, თუ ეს იწვევს სასამართლო განხილვის გაჭიანურებას და მისთვის ხელის შეშლას.

თუ ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის ადვოკატი არასაპატიო მიზეზით არ ცხადდება სასამართლოში, რაც, სასამართლოს შეფასებით, აჭიანურებს საქმის განხილვას, სასამართლო უფლებამოსილია, ბრალდებულს ან მსჯავრდებულს დაუნიშნოს ადვოკატი სავალდებულო წესით, რაც არ ზღუდავს ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის უფლებას, მოიწვიოს ადვოკატი საკუთარი სურვილით. ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის სურვილით მოწვეული ადვოკატის სა-სამართლოში გამოცხადებისთანავე, ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის მოთხოვნის შემთხვევაში, სავალდებულო წესით დანიშნული ადვოკატი უნდა ჩამოსცილდეს საქმის განხილვას.

¹¹ თუმანიშვილი, გ., სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ., 2014, 135-138.

თუ ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის ადვოკატი საპატიო მიზეზით არ ცხადდება სასამართლოში, სასამართლო სხდომას გადადებს არა უმეტეს 10 დღით. თუ ადვოკატი ამ ვადის გასვლის შემდეგ კვლავ არ გამოცხადდა სასამართლოში, მოქმედებს ამ მუხლის მე-3 ნაწილით დადგენილი წესი. ამ მუხლით გათვალისწინებული სასამართლო გადაწყვეტილება დასაბუთებული უნდა იყოს.

ადვოკატის შეცვლის მოტივით სასამართლო განხილვის გადადება. სასამართლო წარმოადგენს როგორც პროცესის შეჯიბრებითობისა და თანასწორობის, ისე სწრაფი და ეფექტური მართლმსაჯულობის განხორციელების გარანტს. ამასთან, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სასამართლოში საქმის განხილვას უნდა გააჩნდეს უწყვეტი ხასიათი და მისი გადადებისათვის უნდა არსებობდეს მნიშვნელოვანი საფუძვლები (მაგ., ერთ-ერთი მოსამართლის, ნაფიცი მსაჯულის, მხარის, მოწმის ან თარჯიმნის გამოუცხადებლობა; იხ., სსსკ-ის 185-ე მუხლი). შესაბამისად, მოსამართლეს უფლება აქვს უარყოს მხარის ისეთი შუამდგომლობა, რომელიც მიზნად ისახავს სასამართლო განხილვის გაჭიანურებას და მისთვის ხელის შეშლას. ამგვარი შუამდგომლობა შეიძლება იყოს ადვოკატის შეცვლის მოტივით სასამართლო განხილვის გადადება. ბრალდებულმა უნდა დაასაბუთოს ადვოკატის შეცვლის მიზეზი. მაგალითად, როცა ადვოკატი არღვევს პროფესიული ეთიკის ნორმებს (მაგ., გაახმაურა ბრალდებულის კონფიდენციალური ინფორმაცია ან არ მიაწოდა ბრალდებულს მნიშვნელოვანი ინფორმაცია), ბრალდებულის გადაწყვეტილება შეცვალოს ადვოკატი თუნდაც მაშინ, როდესაც სასამართლოს შეზღუდული საპროცესო ვადები აქვს, არ შეიძლება განხილულ იქნეს ბრალდებულის მხრიდან გაჭიანურებად ან/და ხელის შეშლად. ამდენად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ გაჭიანურებასა და ხელის შეშლას არ ექნება ადგილი მაშინ, როდესაც ბრალდებულს აქვს ადვოკატის შეცვლის მნიშვნელოვანი საფუძველი, რაშიც სასამართლო უნდა დარწმუნდეს. ასევე, სსსკ-ის (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-6 ნაწილი) და ევროპული კონვენციის (ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის “ბ” ქვე-პუნქტი) თანახმად, ბრალდებულს უფლება აქვს ჰქონდეს საკმარისი დრო და საშუალება დაცვის მოსამზადებლად. ეს უფლება სამართლიანი სასამართლოს უფლების ერთ-ერთი ფუნდამენტური უფლებაა. აღსანიშნავია, რომ სწრაფი მართლმსაჯულების უფლებაც ბრალდებულის უფლებაა, რომელზეც უარი შეიძლება თავად ბრალდებულმა განაცხადოს, თუ ეს აუცილებელია დაცვის სათანადოდ მომზადებისთვის (სსსკ-ის მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილი). ამიტომ სასამართლომ ეს საკითხიც უნდა შეაფასოს შესაძლო გაჭიანურების

თაობაზე დასკვნის გაკეთებამდე, რათა გამოირიცხოს ბრალდებულის უფლების დარღვევა დაცვის სათანადოდ მომზადებაზე.

ადვოკატის მიერ დაცვის მოვალეობის შესრულების შეუძლებლობა და ადვოკატის სასამართლოში გამოუცხადებლობა. როდესაც ადვოკატს ხანგრძლივად არ შეუძლია დაცვის მოვალეობის განხორციელება, სასამართლო განხილვა არ გადაიდება, თუ ეს იწვევს სასამართლო განხილვის გაჭიანურებას და მისთვის ხელის შეშლას. დაცვის მოვალეობის ხანგრძლივად შეუსრულებლობაში უნდა მოვიაზროთ 10 დღეზე მეტი დროის მონაკვეთი. სსსკ-ის 31-ე მუხლის რეგულაცია ვრცელდება ადვოკატის მიერ საპატიო მიზეზით დაცვის მოვალეობის განხორციელების შეუძლებლობის შემთხვევებზეც.

თუ ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის ადვოკატი არასაპატიო მიზეზით არ ცხადდება სასამართლოში, რაც, სასამართლოს შეფასებით, აჭიანურებს საქმის განხილვას, სასამართლო უფლებამოსილია, ბრალდებულს ან მსჯავრდებულს დაუნიშნოს ადვოკატი სავალდებულო წესით (სსსკ-ის მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილი), რაც არ ზღუდავს ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის უფლებას, მოიწვიოს ადვოკატი საკუთარი სურვილით. ადვოკატის არასაპატიო მიზეზით გამოუცხადებლობისას კანონი სასამართლოს უფლებას აძლევს მართლმსაჯულებისა და ბრალდებულის ჯეროვანი დაცვის ინტერესებიდან გამომდინარე, ბრალდებულს ან მსჯავრდებულს დაუნიშნოს ადვოკატი სავალდებულო წესით მაშინაც, როდესაც არ არსებობს სსსკ-ის 45-ე მუხლში მითითებული სავალდებულო დაცვის რომელიმე კონკრეტული შემთხვევა. როდესაც ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) ადვოკატის გამოუცხადებლობა ზიანს აყენებს დაცვის ეფექტურობას, მნიშვნელოვანია, რომ სასამართლომ იზრუნოს ადვოკატის სასამართლო განხილვაში მონაწილეობაზე (სსსკ-ის მე-8 მუხლის მე-2 ნაწილი). ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის სურვილით მოწვეული ადვოკატის სასამართლოში გამოცხადებისთანავე, ბრალდებულის ან მსჯავრდებულის მოთხოვნის

შემთხვევაში, სავალდებულო წესით დანიშნული ადვოკატი უნდა ჩამოსცილდეს საქმის განხილვას (სსსკ-ის 31-ე მუხლი).

განსახილველი მუხლის თანახმად, ბრალდებულის (მსჯავრდებულის) ადვოკატის საპატიო მიზეზით სასამართლოში არგამოცხადების შემთხვევაში, სასამართლო სხდომას გადადებს არა უმეტეს 10 დღით. თუ ადვოკატი ამ ვადის გასვლის შემდეგ კვლავ არ გამოცხადდა სასამართლოში, მოქმედებს სსსკ-ის 31-ე მუხლით დადგენილი წესი.

ბრალდებულისა და მისი ადვოკატის ურთიერთობის კონფიდენციალობა

1. ბრალდებულის ურთიერთობა მის ადვოკატთან კონფიდენციალური და თავისუფალია.

2. კონფიდენციალურია ასევე პირის ბრალდებულად ცნობამდე მისი ურთიერთობა მის შესაძლო ადვოკატთან.

3. დაკავებული ან დაპატიმრებული ბრალდებულის ურთიერთობა მის ადვოკატთან შესაძლებელია შეიზღუდოს მხოლოდ ვიზუალური მეთვალყურეობით.

ადვოკატ-ბრალდებულის ურთიერთობის კონფიდენციალობა. ადვოკატისა და მისი კლიენტის – ბრალდებულის ურთიერთობა კონფიდენციალურია. კონფიდენციალურია ასევე მთელი ის ინფორმაცია, რაც ადვოკატისთვის ცნობილი გახდა პირის შესახებ მის ბრალდებულად ცნობამდე. კონფიდენციალობის პრინციპის დაცვა ადვოკატის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეთიკური ვალდებულებაა, რაც დაცულია ადვოკატთა პროფესიული ეთიკის კოდექსის მე-4 მუხლით. ეთიკის კოდექსის მე-4 მუხლი შედგება 5 პუნქტისაგან. პირველი პუნქტის პირველივე წინადადების თანახმად განსაზღვრულია, რომ ინფორმაცია, რომელიც ადვოკატისთვის ცნობილი გახდა მისი პროფესიული საქმიანობის განხორციელებისას, კონფიდენციალურია. “ადვოკატი ვალდებულია დაიცვას კონფიდენციალური ინფორმაცია იმგვარად, რომ მესამე პირებს მასზე ხელი არ მიუწვდებოდეს. კონფიდენციალობის ვალდებულება ვრცელდება ნებისმიერ ინფორმაციაზე, რაც ადვოკატისთვის ცნობილი გახდა კლიენტისაგან ან იურიდიული რჩევის მიღების სხვა მსურველისაგან, რომელიც ადვოკატმა მიაწოდა კლიენტს ან ადვოკატმა სხვა წყაროდან გაიგო კლიენტთან ან მის საქმესთან დაკავშირებით”.

ამდენად, ადვოკატმა უნდა მიიღოს გარკვეული ზომები, რაც საკმარისი იქნება იმისთვის, რომ მესამე პირებს კონფიდენციალურ ინფორმაციაზე ხელი არ მიუწვდებოდეთ. ასეთი დამცავი ღონისძიების მაგალითია პაროლი ადვოკატის პერსონალურ კომპიუტერზე; ადვოკატის სამუშაო კაბინეტის ან სამუშაო კარადის (სადაც საქმის მასალებს ინახავს ადვოკატი) კარის გასაღებით ჩარაზვა სამუშაო დღის დამთავრებისას და ა.შ.

კონფიდენციალურია არა მარტო ის ინფორმაცია, რაც ადვოკატს უშუალოდ კლიენტმა ან იურიდიული რჩევის მიღების მსურველმა მიაწოდა, არამედ ნებისმიერი ინფორმაცია, რაც დაკავშირებულია კლიენტთან ან მის საქმესთან. ამდენად, აღნიშნული ფორმულირების გათვალისწინებით, კონფიდენციალურია ის ინფორმაცია, რაც შეიძლება უშუალოდ არ

უკავშირდებოდეს კლიენტის საქმეს, მაგრამ დაკავშირებული იყოს კლიენტთან (მაგალითად, მისი პირადი ან სხვა ტიპის ინფორმაცია). კონფიდენციალური ინფორმაცია ადვოკატმა შეიძლება სხვადასხვა წყაროდან გაიგოს. კლიენტი მხოლოდ ერთ-ერთი ასეთი წყაროა. კონფიდენციალობის პრინციპის თანახმად, ინფორმაციის ნებისმიერი წყაროდან მიღებული ინფორმაცია, რაც უკავშირდება კლიენტის საქმეს ან თავად კლიენტს, კონფიდენციალურია.

კონფიდენციალობის ვალდებულება არ არის შეზღუდული დროში _ ეს იმას ნიშნავს, რომ ადვოკატი ვალდებულია სამუდამოდ კონფიდენციალურად შეინახოს მისთვის განდობილი ინფორმაცია.

ადვოკატს ეკრძალება განზრახ გამოიყენოს კონფიდენციალური ინფორმაცია:

კლიენტის წინააღმდეგ;

საკუთარი ან მესამე პირის მიზნებისათვის, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც კლიენტი შესაბამის თანხმობას განაცხადებს.

აღნიშნული ნორმა არ ადგენს, რა შეიძლება იყოს შესაბამისი თანხმობა და არ განსაზღვრავს ასეთი თანხმობის ფორმას (წერილობითი თუ ზეპირი). ნათელია, რომ ადვოკატმა მკაფიოდ უნდა აუხსნას კლიენტს კონფიდენციალური ინფორმაციის გამოყენების საჭიროების შესახებ და კლიენტისგან თანხმობაც უნდა იყოს ნათლად და მკაფიოდ გამოთქმული.

ეთიკის კოდექსი ჩამოთვლის იმ ვითარებებს (ადვოკატთა პროფესიული ეთიკის კოდექსის მე-4 მუხლის მე-4 პუნქტი), როცა ადვოკატმა შეიძლება გაამჟღავნოს კონფიდენციალური ინფორმაცია. ეს ვითარებებია:

ა) კლიენტის თანხმობის საფუძველზე;

ბ) თუ ინფორმაციის ამგვარი გამოყენება წარმომადგენლობის ან დაცვის პროცესში გამართლებულია და აუცილებელია კლიენტის ინტერესებიდან გამომდინარე იმ პირობით, რომ ასეთი ინფორმაციის გაცემა კლიენტს ადვოკატისთვის წინასწარ არ აუკრძალავს;

გ) თუ ეს აუცილებელია ადვოკატის მიერ მის მიმართ წაყენებული ბრალდებისაგან ან მოთხოვნისაგან თავის დასაცავად ან საკუთარი ჰონორარის მიღებისათვის.

“ა” ქვეპუნქტით დადგენილი შესაძლებლობის თანახმად, ბუნებრივია, რომ თუ კლიენტი მისცემს თანხმობას მის ადვოკატს, ეს უკანასკნელი უფლებამოსილია გაამჟღავნოს კონფიდენციალური ინფორმაცია. ძალიან ხშირია, როცა კლიენტის თანხმობითა და მითითებით ადვოკატი აძლევს ინფორმაციას მასმედიის საშუალებებს.

“ბ” ქვეპუნქტით გათვალისწინებული ნორმა უშვებს კლიენტის თანხმობის გარეშე მისი კონფიდენციალური ინფორმაციის გამოყენებას მხოლოდ კლიენტის დაცვის ან კლიენტის წარმომადგენლობის განხორციელების პროცესში და მხოლოდ კლიენტის ინტერესებიდან გამომდინარე. ამასთან, აუცილებელი პირობაა, რომ კლიენტს არ უნდა ჰქონდეს წინასწარ აკრძალული ასეთი ინფორმაციის გამოყენება ადვოკატისთვის.

“გ” ქვეპუნქტით განსაზღვრული ნორმაც უშვებს კლიენტის თანხმობის გარეშე მისი კონფიდენციალური ინფორმაციის გამოყენებას, თუ ეს აუცილებელია ადვოკატისთვის მისთვის წაყენებული ბრალდებისაგან ან მოთხოვნისაგან თავის დასაცავად, ასევე, ადვოკატის მიერ კუთვნილი ჰონორარის მისაღებად.

ადვოკატისთვის ბრალდების წაყენება ან სხვა რომელიმე ორგანოს ან პირის მიერ სხვა რაიმე მოთხოვნის წარდგენა ის ვითარებაა, სადაც ეთიკის კოდექსი უშვებს კლიენტის თანხმობის გარეშე მისი კონფიდენციალური ინფორმაციის გამოყენების შესაძლებლობას. ასევე, კლიენტის თანხმობა არ არის საჭირო იმ შემთხვევაში, როდესაც კლიენტი არღვევს ადვოკატთან არსებულ სახელშეკრულებო ვალდებულებებს და არ ურიცხავს კუთვნილ ჰონორარს. ამ შემთხვევაშიც, ადვოკატს შეუძლია სასამართლოში ან სხვა ორგანოში ჰონორარის მიღებისთვის წამოწყებული საქმის განხილვის პროცესში წარადგინოს კლიენტის კონფიდენციალური ინფორმაცია. აქვე ხაზგასასმელია, რომ ეს ინფორმაცია უნდა იყოს მხოლოდ იმ მოცულობით, რაც ადვოკატს სჭირდება ჰონორარის მისაღებად მისი პოზიციის არგუმენტირებისას.

ადვოკატის და ბრალდებულის ურთიერთობებში ჩარევის შეზღუდვა. სსსკ-ის 43-ე მუხლის თანახმად, ასევე იკრძალება სახელმწიფო ორგანოების მხრიდან ბრალდებულისა და ადვოკატის ურთიერთობებში ჩარევა და ამ ურთიერთობის შეზღუდვა. ერთადერთი, ნაწილობრივ შეზღუდვად შეიძლება მივიჩნიოთ ის, რომ სახელმწიფოს უფლებამოსილ ორგანოებს შეუძლიათ ვიზუალური დაკვირვება ამ ურთიერთობებზე ისე, რომ არ მოისმინონ საუბრის შინაარსი. ადვოკატისა და მისი კლიენტის ურთიერთობის უკანონო შეზღუდვების და ზეწოლის გარეშე განხორციელება ძალიან მნიშვნელოვანი ღირებულებაა. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო მიიჩნევს, რომ იურიდიულ პროფესიას ძირითადი როლი

აქვს მართლმსაჯულების განხორციელების უზრუნველყოფასა და სამართლის უზენაესობის შენარჩუნებაში.

ბრალდებულის უფლება, ჰქონდეს მის ადვოკატთან კონფიდენციალური ურთიერთობა, წარმოადგენს სამართლიანი სასამართლოს ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ელემენტს, რომელიც გამომდინარეობს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის “ც” ქვეპუნქტიდან. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს განმარტებით, ბრალ-დებულის მიერ ადვოკატის მომსახურებით სარგებლობა დაკარგავს ყოველგვარს აზრსა და მნიშვნელობას, თუკი განხორციელდება ბრალდებულისა და ადვოკატის საუბარზე აკუსტიკური მეთვალყურეობა. ამასთან, ადამიანის უფლებათა სასამართლო აღნიშნულ კონტექსტში საუბრობს არა მხოლოდ ბრალდებულისა და ადვოკატის ვერბალურ, არამედ წერილობით კომუნიკაციაზეც. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ განხილულ ერთ-ერთ საქმეში, ციხის ადმინისტრაციამ ადვოკატს კლიენტთან შეხვედრის შემდეგ ჩამოართვა ჩანაწერები, რომელიც კლიენტთან ვიზიტის დროს გააკეთა ადვოკატმა. ევროპულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ ადვოკატის კლიენტთან წერილობითი კომუნიკაციის საიდუმლოება არ არის ნაკლებად მნიშვნელოვანი ზეპირ კომუნიკაციასთან შედარებით და ადვოკატის მიერ კლიენტთან შეხვედრისას გაკეთებული ჩანიშვნები, პროექტები, ხაზგასმები, სამოქმედო გეგმები და სხვა, ისეთივე პრივილეგიით სარგებლობს როგორც სხვა ინფორმაცია, დაკავშირებული კლიენტთან. მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში შეიძლება ადვოკატ-კლიენტის მიმოწერის შინაარსობრივი შემოწმება – როცა ოფიციალურ ორგანოებს აქვთ დასაბუთებული ვარაუდი, რომ მიმოწერა შეიძლება საფრთხეს უქმნიდეს ციხის უსაფრთხოებას, ან სხვათა უსაფრთხოებას, ან სხვაგვარად იყოს კრიმინალური ბუნების. ევროპულმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ ადვოკატ-კლიენტის კონფიდენციალური ურთიერთობის რუტინული, დაუსაბუთებელი დარღვევა, ისევე როგორც ადვოკატის ოფისის დაუსაბუთებელი და სათანადო პროცედურული გარანტიების გარეშე ჩატარებული ჩხრეკა, არღვევს ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის “ც” ქვეპუნქტით გარანტირებულ უფლებას – არჩეული დამცველის მეშვეობით დაცვის განხორციელების შესახებ.

თავი IV. კვლევის შედეგები

ბრალდებულის უფლებები გამომდინარეობენ სისხლის სამართლის პროცესის სამართლიანობის და შეჯობრებითობის პრინციპიდან, რომლებიც ამ უკანასკნელს სისხლის სამართლის პროცესში აქტიური მონაწილეობისა და პროცესის მსვლელობაზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობას აძლევენ. აღნიშნული ნორმის მიხედვით, ბრალდებულს უფლება აქვს მიიღოს მონაწილეობა როგორც სისხლის სამართლის საქმის გამოძიებაში, ისე სასამართლო განხილვაში. იმისათვის, რომ ბრალდებულს ცალკეულ შემთხვევებში არ

შეეზღუდოს სასამართლო განხილვაში უშუალო მონაწილეობა, მას კანონმდებელი აძლევს შესაძლებლობას, რომ აღნიშნული განახორციელოს დისტანციურად, ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით. ტექნიკური საშუალებები უნდა უზრუნველყოფდეს ბრალდებულის სასამართლო დარბაზში ჩართვას იმგვარად, რომ მან შეძლოს პროცესის მონაწილეების სრულფასოვნად მოსმენა, მათთვის შეკითხვების დასმა და ასევე სასამართლოში მიმდინარე პროცესის ვიზუალური აღქმა.

ძირითადი უფლება, რომელიც ბრალდებულს აქვს კანონით მინიჭებული და რომელიც განსაზღვრავს მის საპროცესო მდგომარეობას ეს არის დაცვის უფლება. ბრალდებულის დაცვის უფლება – ეს არის სხვადასხვა უფლებების კომპლექსი, რაც ბრალდებულს გააჩნია პროცესის ყველა სტადიაზე და რაც მას აძლევს შესაძლებლობას უარყოს ბრალდება, დაიცვას თავისი ინტერესები და თავისი პოზიცია საქმეზე. კანონში ჩამოთვლილი ბრალდებულის ყველა უფლება შეიძლება განვიხილოთ როგორც უფრო ზოგად კატეგორიაში – დაცვის უფლებაში შემავალი.

ინფორმირების უფლება. ბრალდებულის დაცვის პროცესუალური მექანიზმის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია ბრალდებულის ინფორმირება მის მიმართ არსებული ბრალდების, საქმის მასალებისა და კანონით მინიჭებული ძირითადი უფლებების თაობაზე. მხოლოდ ინფორმირებულ ბრალდებულს შეუძლია წარდგენილი ბრალდებისაგან თავის ჯეროვანი დაცვა. ამ მხრივ სსსკ-ის 38-ე მუხლი ბრალდებულს ანიჭებს ინფორმაციის მიღების ფართო შესაძლებლობებს. ბრალდებულის ინფორმირების უფლებისაგან ავტომატურად წარმოდგება სისხლის სამართლის პროცესის მწარმოებელი თანამდებობის პირების ვალდებულება, უზრუნველყონ ბრალდებულისთვის კანონით გათვალისწინებული ინფორმაციის გაცნობა. აღნიშნული ვალდებულების შეუსრულებლობა წარმოადგენს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონის არსებით დარღვევას, რასაც შესაძლოა შედეგად მოჰყვეს დაკავებული ბრალდებულის გათავისუფლება, ან ბრალდებულისგან უფლებების განმარტების გარეშე მიღებული ინფორმაციის დაუშვებელ მტკიცებულებად ცნობა.

როდესაც საუბარია ბრალდებულის ინფორმირებაზე, აღნიშნულში მოიაზრება შემდეგი:

ა) სსსკ-ის 38-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის თანახმად, “დაკავების მომენტში ან, თუ დაკავება არ ხდება, – ბრალდებულად ცნობისთანავე, დაუყოვნებლივ, ასევე ნებისმიერი დაკითხვის წინ ბრალდებულს მისთვის გასაგებ ენაზე უნდა ეცნობოს, საქართველოს სისხლის

სამართლის კოდექსით გათვალისწინებული რომელი დანაშაულის ჩადენაში არსებობს მის მიმართ დასაბუთებული ვარაუდი. ბრალდებულს უნდა გადაეცეს დაკავების ოქმის ან, თუ ის არ დაუკავებიათ, – ბრალდების შესახებ დადგენილების ასლი.” მოცემულ შემთხვევაში კანონმდებელი ერთმანეთისგან განასხვავებს დაკავებულ ბრალდებულსა და დაკავების გარეშე ბრალდებულად ცნობილ პირს. როგორც უკვე აღინიშნა, დაკავებულ პირს ენიჭება ბრალდებულის სტატუსი, თუმცა დაკავებიდან 48 საათის განმავლობაში იგი პროკურორმა შესაბამისი დადგენილებით უნდა ცნოს ბრალდებულად (სსსკ-ის 174-ე მუხლის მე-5 ნაწილი).

დაკავებული პირის ინფორმირებისთვის საკმარისია სიტყვიერი ფორმით მისთვის იმ დანაშაულებრივ ქმედებაზე მითითება, რის საფუძველზეც მოხდა მისი დაკავება. როგორც წესი, დაკავებულს ასევე უნდა გადაეცეს დაკავების ოქმის ასლიც. თუ დაკავების ოქმის შედგენა დაკავებისთანავე ობიექტური მიზეზით (მიზეზებით) შეუძლებელია, იგი შედგება დაკავებულის პოლიციის დაწესებულებაში ან სხვა სამართალდამცავ ორგანოში მიყვანისთანავე (სსსკ-ის 175-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი). შესაბამისად, დაკავებულს ობიექტური მიზეზებით შესაძლოა დაუყოვნებლივ დაკავებისთანავე ვერ გადაეცეს დაკავების ოქმის ასლი. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ ობიექტური მიზეზით დაკავების მომენტში დაუყოვნებლივ ვერ მოხერხდეს დაკავებული პირის ინფორმირება. მაგ., დაკავებისას პირი იმყოფება არაფხიზელ ან სხვა ისეთ მდგომარეობაში, რაც შეუძლებელს ხდის მისთვის დაუყოვნებლივ დაკავების საფუძვლის გაცნობას. მსგავს შემთხვევებში მოგვიანებით მოხდება ბრალდებულის ინფორმირება. შესაბამისად, მსჯელობა იმაზე, თუ რამდენად დაუყოვნებლივ ეცნობა ბრალდებულს დაკავების საფუძველი, დამოკიდებულია ცალკეულ გარემოებებზე და თითოეული შემთხვევა ინდივიდუალურ შეფასებას საჭიროებს. ამ მხრივ საყურადღებოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-5 მუხლის მე-2 პუნქტთან მიმართებით (“ყველა დაკავებულ პირს მისთვის გასაგებ ენაზე დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს მისი დაკავების მიზეზები და მისთვის წაყენებული ყველა ბრალდება”). სასამართლომ გარკვეულ შემთხვევებში მიიჩნია ბრალდებულის ინფორმირება დაკავებიდან 4 საათისა და 35 წუთის

შემდგომად “დაყოვნებლივ”¹². ერთ-ერთ საქმეში სასამართლოსთვის მისაღები იყო ასევე დაკავებულის ინფორმირების დაყოვნება 2 დღითაც კი დაკავებული პირის ინფორმირების დაყოვნება შეიძლება გამოწვეული იყოს ასევე თარჯიმნის მოძიების გამო, როდესაც ბრალდებულს არ ესმის სამართალწარმოების ენა¹³. ბუნებრივია, სამართალდამცავი ორგანოები დაკავებისას პირს აცნობებენ დანაშაულის იმ შემადგენლობის შესახებ ინფორმაციას, რაც იმ მომენტში მათთვის არის ცნობილი. თუმცა დანაშაულებრივი ქმედების კვალიფიკაცია, რომელიც გახდა პირის დაკავების საფუძველი, მოგვიანებით შესაძლოა დაზუსტდეს ან დაემატოს ბრალდებას სხვა დანაშაულის შემადგენლობებიც. ამიტომ, ბრალდებულს ბრალდების შეცვლისას დამატებით უნდა ეცნობოს, თუ რომელი დანაშაულის ჩადენაში არსებობს მის მიმართ დასაბუთებული ვარაუდი.

სსსკ-ის 38-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის შესაბამისად, არა მხოლოდ დაკავებისას, არამედ დაკავების გარეშე ბრალდებულად ცნობისთანავე და ასევე ნებისმიერი დაკითხვის წინ ბრალდებულს უნდა ეცნობოს ზემოაღნიშნულის თაობაზე. ბრალდებულად ცნობილ პირს გადაეცემა ბრალდების შესახებ დადგენილების ასლი, სადაც მოცემულია ინფორმაცია ინკრინინირებული ქმედების, მისი ჩადენის ადგილის, დროის, ხერხის, საშუალების, იარაღის, აგრეთვე ამ ქმედებით გამოწვეული შედეგის შესახებ. ბრალდების შესახებ დადგენილებაში მითითებულია ასევე გამოძიებით მოპოვებული მტკიცებულებები, რომლებიც საკმარისია დასაბუთებული ვარაუდისათვის, რომ აღნიშნული დანაშაული ბრალდებულმა ჩაიდინა. გარდა ამისა, დადგენილებაში მითითებულია საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მუხლი, ნაწილი და ქვეპუნქტი, რომლებითაც გათვალისწინებულია ეს დანაშაული (სსსკ-ის 169-ე მუხლის მე-3 ნაწილი). ამრიგად, ინფორმაცია, რომლის გაცნობაც ხდება პირისათვის ბრალის წაყენებისას დაკავებული პირისთვის მიწოდებულ ინფორმაციასთან შედარებით, უფრო კონკრეტულია როგორც ფაქტობრივ გარემოებებთან, ისე სამართლებრივ საფუძვლებთან დაკავშირებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ სსსკ-ის 38-ე მუხლის 1-ელ ნაწილში, სადაც საუბარია ბრალდებულისთვის გასაგებ ენაზე ინფორმაციის გაცნობაზე, კანონმდებელი არ აკონკრეტებს თარგმანის ფორმას. შესაბამისად, კანონდარღვევას არ ექნება ადგილი, თუ

¹² საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015, გვ.179

¹³ ტრექსელი, შ., ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბ., 2009, 510.

დაკავებულს, ან ბრალის წაყენებისას და დაკითხვისას პირს სავალდებულო ინფორმაცია მისთვის გასაგებ ენაზე ეცნობება არა წერილობითი, არამედ ზეპირი ფორმით.

ბ) სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, “დაკავების მომენტში ან, თუ დაკავება არ ხდება, – ბრალდებულად ცნობისთანავე, დაუყოვნებლივ, ასევე ნებისმიერი დაკითხვის წინ ბრალდებულს უნდა ეცნობოს, რომ მას აქვს უფლება ადვოკატზე, დუმილისა და კითხვებზე პასუხის გაცემისაგან თავის შეკავების უფლება, უფლება, არ დაიბრალოს დანაშაული, რომ ყველაფერი, რასაც იგი იტყვის, შესაძლებელია მის წინააღმდეგ იქნეს გამოყენებული, და უფლება, დაპატიმრებისას, ხოლო დაკავებისას – მისი მოთხოვნის შემთხვევაში, შესაბამის დაწესებულებაში მიყვანისთანავე მიიღოს უფასო სამედიცინო შემოწმება.”. ბრალდებულის პროცესუალურ გარანტიათა შორის უმნიშვნელოვანესია ადვოკატის მომსახურებით სარგებლობის უფლება და უფლება არ გამოვიდეს მოწმედ საკუთარი თავის წინააღმდეგ. ბრალდებულს სისხლის სამართლის პროცესში არ ეკისრება საკუთარი თავის საზიანოდ სისხლის სამართლის პროცესის მწარმოებელ ორგანოებთან აქტიური თანამშრომლობის ვალდებულება. ბრალდებულის აღნიშნულ უფლებას გააჩნია კონსტიტუციური რანგი (საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლი) და ამავე დროს, წარმოადგენს ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით გათვალისწინებული სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლების შემადგენელ ელემენტს. ის, რომ უნდა მოხდეს ბრალდებულის ინფორმირება ზემოაღნიშნული უფლებების შესახებ, სისხლის სამართლის პროცესში ცნობილია ე.წ. “მირანდას გაფრთხილების”, ასევე “მირანდას წესის” სახელით, რომელსაც 1966 წელს საფუძველი ჩაუყარა აშშ-ს ფედერალურმა უზენაესმა სასამართლომ საქმეზე მირანდა არიზონას შტატის წინააღმდეგ ¹⁴. აღნიშნული გადაწყვეტილების მიხედვით, რომელიც პრეცედენტული ხაიათისაა, “დაკავებულ პირს დაკითხვის წინ გასაგებად უნდა ეცნობოს ის, რომ აქვს დუმილის უფლება, რომ ყველაფერი, რასაც იგი იტყვის სასამართლოში, შესაძლოა გამოყენებულ იქნეს მის წინააღმდეგ; მას გასაგებად უნდა ეცნობოს, რომ აქვს უფლება ადვოკატის მომსახურებაზე და ადვოკატის თანდასწრებით დაკითხვაზე და საჭირო სახსრების არქონის შემთხვევაში, აქვს უფლება ადვოკატის უფასო მომსახურებაზე.”. სასამართლოს აღნიშნული გადაწყვეტილების შემდეგ აშშ-ს ყველა შტატში პოლიციის

¹⁴საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015, გვ. 181

თანამშრომლებს დაევალოთ, რომ დაკავებული პირისთვის დაუყოვნებლივ გაეცნოთ ზემოხსენებული უფლებები.

სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-2 ნაწილის შესაბამისად, ბრალდებულს უნდა ეცნობოს ისიც, რომ მოთხოვნის შემთხვევაში, მას აქვს უფლება შესაბამის დაწესებულებაში მიყვანისთანავე მიიღოს უფასო სამედიცინო შემოწმება.

გ) სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-13 ნაწილის თანახმად, “ბრალდებულს და მის ადვოკატს უფლება აქვთ, ამ კოდექსით დადგენილ ფარგლებში და დადგენილი წესით გაეცნონ ბრალდების მხარის მტკიცებულებებს, მიიღონ მტკიცებულებისა და სისხლის სამართლის საქმის მასალების ასლები”. სისხლის სამართლის პროცესის სამართლიანობა და შეჯიბრებითობა ითხოვს ასევე, რომ ბრალდებული წარდგენილი ბრალდების გარდა, გაეცნოს დანაშაულში მის მამხილებელ მტკიცებულებებს და სისხლის სამართლის საქმის მასალებს. აღნიშნული ინფორმაციის გარეშე შეუძლებელია ბრალდებულმა ეფექტიანად განახორციელოს სასამართლოში თავის დაცვა. სასამართლოში სისხლის სამართლის საქმის არსებითი განხილვის დროს დაცვის მხარე აღმოჩნდება აშკარა უთანასწორო მდგომარეობაში ბრალდების მხარესთან შედარებით და ამასთან, პროცესის შეჯიბრებითობა ვერ იქნება უზრუნველყოფილი, თუ მას არ ექნება წინასწარ ინფორმაცია ბრალდების მხარის მიერ სასამართლოსთვის წარდგენილი მტკიცებულებების შესახებ. ამიტომ დაცვის მხარეს სისხლის სამართლის პროცესის ნებისმიერ სტადიაზე აქვს მტკიცებულებებისა და საქმის მასალების გაცნობის უფლება. უფრო მეტიც, დაცვის მხარე უფლებამოსილია მიიღოს აღნიშნული ინფორმაცია ბრალდებულის სასამართლოში პირველ წარდგენამდე. მხოლოდ ამ გზით შეუძლია ბრალდებულს სათანადოდ მოემზადოს მის მიმართ აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების ან მისი დაკავების კანონიერების საკითხის სასამართლოში განხილვისათვის³⁰⁸. მხარეების მიერ მტკიცებულებების გაცნობის წესსა და ფარგლებს განსაზღვრავს სსსკ-ის 83-ე მუხლი.

დ) როგორც აღინიშნა, ინფორმირების უფლება არის უშუალოდ ბრალდებულის უფლება, თუმცა გარკვეულ შემთხვევებში ამ უფლების ადრესატი შესაძლოა ბრალდებულის ადვოკატიც იყოს. მაგ., სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, “თუ ბრალდებული თავს არიდებს სამართალდამცავ ორგანოში გამოცხადებას, ბრალდების შესახებ დადგენილების ასლი გადაეცემა მის ადვოკატს, რაც ითვლება ბრალის წაყენებად” (ასევე სსსკ-ის 169-ე მუხლის მე-6 ნაწილი). ხოლო, რაც შეეხება ბრალდების მხარის

მტკიცებულებებისა და სისხლის სამართლის საქმის მასალების გაცნობის უფლებას, მისი უშუალო ადრესატია ასევე ბრალდებულის ადვოკატიც. ამიტომ, ბრალდებულის ადვოკატს ბრალდების მხარე ხსენებული ინფორმაციის გაცნობაზე ვერ ეტყვის უარს იმ არგუმენტით, რომ მათ უკვე ინფორმაცია ადვოკატის მოწვევამდე მიაწოდეს ბრალდებულს.

თვითინკრიმინაციისაგან დაცვის პრივილეგია. სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-4 ნაწილით გარანტირებულია ბრალდებულის დუმილის უფლება, რაც ნიშნავს იმას, რომ “ბრალდებულს შეუძლია ნებისმიერ დროს გამოიყენოს დუმილის უფლება. თუ ბრალდებული ირჩევს დუმილის უფლებას, ეს არ შეიძლება შეფასდეს მისი ბრალეულობის დამადასტურებელ მტკიცებულებად.”. როგორც ცნობილია, სამართლებრივი სახელმწიფოს პრინციპიდან გამომდინარეობს ბრალდებულის თვითინკრიმინაციისაგან დაცვის პრივილეგია. აღნიშნული უფლება უკავშირდება ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით აღიარებული სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლებას. შესაბამისად, სისხლის სამართლის საქმისწარმოების დროს არავინ არის ვალდებული გამოვიდეს მოწმედ საკუთარი თავის წინააღმდეგ. დაუშვებელია ბრალდებულის იძულება, რათა მან სისხლის სამართლებრივი დევნისას აქტიურად ითანამშრომლოს გამოძიების ორგანოებთან საკუთარი თავის საზიანოდ. აღნიშნული დებულება იურიდიულ ლიტერატურაში ცნობილია “ნემო ტენეტურ სე იპსუმ აცცუსარე”-ს პრინციპის სახელით. “ნემო ტენეტურ სე იპსუმ აცცუსარე” ლათინური ტერმინია და ქართულად ნიშნავს “არავინ არ არის ვალდებული, დაიბრალოს დანაშაული”. სწორედ აქედან წარმოდგება ბრალდებულის დუმილის უფლებაც. ბრალდებული სისხლის სამართლის პროცესში გათავისუფლებულია ჩვენების მიცემის ვალდებულებისაგან. თუმცა აღნიშნული მას არ უზღუდავს საკუთარ საქმეში მოწმედ გამოსვლის შესაძლებლობას. ბრალდებულს უფლება აქვს გააკეთოს არჩევანი ჩვენების მიცემასა და ჩვენების მიცემაზე უარის თქმას შორის, ისე, რომ ამას არ მოჰყვება მისთვის არასასურველი პროცესუალურ-სამართლებრივი შედეგი. როგორც უკვე აღინიშნა, ბრალდებულის დუმილი ვერ იქნება მის საზიანოდ შეფასებული. რამდენადაც ბრალდებულის მიერ ჩვენების მიცემა დამოკიდებულია მის თავისუფალ ნებაზე, დაუშვებელია ბრალდებულისგან ჩვენების მიღების მიზნით კანონით აკრძალული მეთოდებით მის თავისუფალ ნებაზე ზემოქმედების მოხდენა. ამგვარი მეთოდები სსსკ-ის მე-4 მუხლის მიხედვით შესაძლოა იყოს წამება, ძალადობა, სასტიკი მოპყრობა, მოტყუება, სამედიცინო ჩარევა, ჰიპნოზი, ასევე სხვა ისეთი ღონისძიებების გამოყენება, რომლებიც

ზემოქმედებს ადამიანის მეხსიერებაზე ან აზროვნებაზე. აგრეთვე დაუშვებელია მუქარა ან ისეთი შეღავათების დაპირება, რომლებიც კანონით არ არის გათვალისწინებული.

აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართლის მიხედვით, თვითინკრიმინაციისაგან დაცვის პრივილეგია არ შემოიფარგლება მხოლოდ დუმის უფლებითა და ბრალდებულის იძულებით ჩვენების მიცემისაგან დაცვის გარანტიით. სასამართლო ადგენს სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლების დარღვევას იმ შემთხვევაშიც, თუ ბრალდებულს სხვადასხვა ფორმით აიძულებენ საკუთარი თავის საზიანოდ გადასცეს შესაბამის ორგანოებს დანაშაულში მამხილებელი დოკუმენტები¹⁵.

დაცვის უფლება. ბრალდებულის პროცესუალურ უფლებათა შორის ერთ-ერთ ძირითად ადგილს იკავებს დაცვის უფლება, რომელიც გარანტირებულია არა მხოლოდ სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსით, არამედ საქართველოს კონსტიტუციითა და საერ-თაშორისო-სამართლებრივი აქტებით. საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის მე-3 პუნქტით დაცვის უფლება გარანტირებულია. დაცვის უფლებას გარანტირებულია ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის “გ” ქვეპუნქტით. ბრალდებულს, როგორც სისხლის სამართლის პროცესის ცენტრალურ ფიგურას, უნდა გააჩნდეს შესაძლებლობა, ჯეროვნად და ეფექტურად დაიცვას თავი წარდგენილი ბრალდებებისგან. ეს უკანასკნელი უფლებამოსილია დაიცვას თავი პირადად, ან ისარგებლოს ადვოკატის მომსახურებით. ცალკეულ შემთხვევებში, ბრალდებული კვალიფიციური იურისტის დახმარების გარეშე მოკლებულია დაცვის სათანადოდ განხორციელებისა და საპროცესო უფლებებით სარგებლობის შესაძლებლობას, ამიტომ კანონი მას ანიჭებს ადვოკატის მოწვევის უფლებას, ხოლო თუ მას არ გააჩნია ადვოკატის მოსაწვევად საკმარისი სახსრები, იგი უზრუნველყოფილია სახელმწიფოს ხარჯზე ადვოკატის მომსახურებით. ეფექტიანი დაცვის განხორციელების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წინაპირობაა, როდესაც პროცესში ბრალდებულის ნდობით აღჭურვილი ადვოკატი მონაწილეობს. ამიტომ, თუ სხვადასხვა მიზეზით (მაგ., ადვოკატის კომპეტენტურობა, პატიოსნება და ა.შ.) ბრალდებულს არ გააჩნია ნდობა მოწვეული ადვოკატის მიმართ, შეუძლია მან შეცვალოს ადვოკატი

¹⁵საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015, გვ. 182

ნებისმიერ დროს. ადვოკატის მიმართ ნდობის არსებობისთვის ასევე მნიშვნელოვანია, რომ ბრალდებულს ადვოკატთან ჰქონდეს კონფიდენციალური ურთიერთობის შესაძლებლობა.

ბრალდებულს უნდა შეეძლოს ადვოკატისთვის ინფორმაციის განდობა იმ იმედით, რომ ის ბრალდების მხარისათვის არ გახდება ხელმისაწვდომი. ბრალდებულს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა ანიჭებს უფლებას, ჰქონდეს შეუზღუდავი ურთიერთობა თავის ადვოკატთან მთლიანი პროცესის განმავლობაში. აღნიშნული მოიცავს, როგორც პირად, ისე ფოსტის, ტელეფონისა და კომუნიკაციის სხვა საშუალებებით განხორციელებულ ურთიერთობებს (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-5 ნაწილი).

აღსანიშნავია, რომ ადვოკატის მომსახურებით სარგებლობა ბრალდებულის უფლებაა და არა ვალდებულება. მას ადვოკატის მომსახურების გარეშე შეუძლია დამოუკიდებლად განახორციელოს თავისი ინტერესების დაცვა, რისთვისაც ბრალდებულს უნდა მიეცეს საკმარისი დრო და საშუალება (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-6 ნაწილი). აქედან გამონაკლისს წარმოადგენს ე.წ. სავალდებულო დაცვის შემთხვევა, როდესაც ბრალდებულს უფლება არ აქვს უარი თქვას ადვოკატის მომსახურებაზე (სსსკ-ის 45-ე მუხლი). ბრალდებულის დაცვის უფლება მოქმედებს სისხლის სამართალწარმოების ყველა ეტაპზე. ბრალდებულს უფლება აქვს ისარგებლოს ადვოკატის მომსახურებით როგორც გამოძიების, ისე სისხლის სამართლის საქმის სასამართლოში არსებითი განხილვის ეტაპზე. იგივე ვრცელდება საქმის ზემდგომ ინსტანციებში განხილვის შემთხვევაშიც. როგორც უკვე აღინიშნა, სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყებისთანავე (დაკავების მომენტში, ან თუ დაკავება არ ხდება, – ბრალდებულად ცნობისთანავე), ასევე ნებისმიერი დაკითხვის წინ ბრალდებულს დაუყოვნებლივ უნდა ეცნობოს ადვოკატის ყოლის უფლება (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). დაცვის უფლების მნიშვნელობიდან გამომდინარე, მისი დარღვევა წარმოადგენს სისხლის სამართლის საპროცესო კანონის არსებით დარღვევას, ამიტომ, ამ ბრალდებულისგან დაცვის უფლების შეზღუდვით მოპოვებულ ინფორმაციას იურიდიული ძალა ვერ მიენიჭება და ასეთი ინფორმაცია დაუშვებელ მტკიცებულებად უნდა იქნეს ცნობილი.

ბრალდებულს უნდა მიეცეს გონივრული (საკმარისი) დრო და საშუალება დაცვის მომზადებისათვის. დაცვის მომზადებისთვის გონივრული დრო დამოკიდებულია სისხლის სამართლის საქმის სპეციფიკასა და სირთულეზე. მნიშვნელოვანია, რომ დაცვის მხარეს საკმარისი დრო მიეცეს საქმის მასალების გასაცნობად და საკუთარი პოზიციის მოსამზადებლად. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად,

მოსალოდნელი სასჯელის ზომა გავლენას არ ახდენს დაცვის მოსამზადებლად მიცემული ვადის გონივრულობის შეფასებაზე. დაცვის მომზადების საშუალების მიცემაში მოიაზრება დაცვის მხარისთვის საქმის მასალების გაცნობის შესაძლებლობის მიცემა, ასევე დაცვის მხარის მიერ საგამომიებო მოქმედებების განხორციელების, მტკიცებულებების სასამართლოში წარდგენის უფლების მიცემა და ა.შ.¹⁶.

მტკიცებულებების მოპოვებისა და წარდგენის უფლება. სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-7 ნაწილი ანიჭებს ბრალდებულს უფლებას: დამოუკიდებლად ან ადვოკატის მეშვეობით ჩაატაროს გამოძიება, კანონიერად მოიპოვოს და წარადგინოს მტკიცებულება; მოითხოვოს საგამომიებო მოქმედების ჩატარება და გამოითხოვოს მტკიცებულება, რომელიც საჭიროა ბრალდების უარსაყოფად ან პასუხისმგებლობის შესამსუბუქებლად; მონაწილეობა მიიღოს მისი ან/და მისი ადვოკატის შუამდგომლობით ჩატარებულ საგამომიებო მოქმედებაში; მოითხოვოს ადვოკატის დასწრება მისი მონაწილეობით ჩატარებული საგამომიებო მოქმედების დროს. აღნიშნული უფლება ემსახურება იმას, რომ ბრალდებულს გააჩნდეს სისხლის სამართლის პროცესში ეფექტიანი დაცვისათვის საკმარისი საშუალებები. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ შეჯიბრებითი პროცესის პირობებში მტკიცებულებების სასამართლოში წარმოდგენასა და გამოკვლევაზე პასუხისმგებელი არიან თავად მხარეები. ამიტომ, ბრალდებულის ჯეროვანი დაცვის უზრუნველყოფის ინტერესებიდან გამომდინარე, ამ უკანასკნელს კანონმდებელი აძლევს იმის შესაძლებლობას, რომ ბრალდების უარსაყოფად ან პასუხისმგებლობის შესამსუბუქებლად მოიპოვოს და წარადგინოს სასამართლოში მტკიცებულებები საგამომიებო მოქმედებების ჩატარების გზით. ამ შემთხვევაში დაცვის მხარე ბრალდების მხარისგან დამოუკიდებლად განსაზღვრავს გამოძიების ფარგლებსა და ჩასატარებელ საგამომიებო მოქმედებებს. ბრალდების მხარემ ხელი არ უნდა შეუშალოს ბრალდებულს გამოძიების წარმოებაში. უფრო მეტიც, ცალკეულ შემთხვევებში იგი ვალდებულია დაცვის მხარეს ხელი შეუწყოს საგამომიებო მოქმედების განხორციელებაში. მაგალითად, თუ ბრალდებულის ან მისი ადვოკატის ინიციატივით ტარდება ექსპერტიზა და საექსპერტო კვლევის ობიექტი მეორე მხარესთან ინახება, სსსკ-ის 144-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, იგი ვალდებულია გადასცეს ობიექტი ექსპერტიზის ინიციატორი მხარის ექსპერტს. იმის გათვალისწინებით, რომ ბრალდებულს შესაძლოა არ გააჩნდეს საკმარისი

¹⁶ ტრექსელი, შ., ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბ., 2009, 257.

კომპეტენცია და უნარი გამოძიების საწარმოებლად და საგამოძიებო მოქმედებების ჩასატარებლად, იგი უფლებამოსილია ამ უფლების რეალიზაცია მოახდინოს ადვოკატის მეშვეობით. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ბრალდებულს შესაძლოა აღკვეთის ღონისძიების სახით შეფარდებული ჰქონდეს პატიმრობა, ადვოკატის გარეშე იგი ვერ შეძლებდა მინიჭებული უფლებით სარგებლობას. როდესაც ტარდება საგამოძიებო მოქმედება დაცვის მხარის ინიციატივით, ბრალდებულს და მის ადვოკატს უფლება აქვთ დაესწონ მის განხორციელებას. ამასთან, ბრალდებულს უფლება აქვს მოითხოვოს ყველა იმ საგამოძიებო მოქმედებაში ადვოკატის დასწრება, რომელიც ტარდება მისი მონაწილეობით, იმის მიუხედავად, თუ რომელია აღნიშნული საგამოძიებო მოქმედების ინიციატორი მხარე. დაცვის მხარის მიერ გამოძიებისა და საგამოძიებო მოქმედებების განხორციელების პირობები და წესი რეგულირდება სსსკ-ის ცალკეულ მუხლებში.

თარჯიმნის მომსახურების უფლება. სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-8 ნაწილის თანახმად, “ბრალდებულს უფლება აქვს, დაკითხვის და სხვა საგამოძიებო მოქმედების ჩატარების დროს ისარგებლოს თარჯიმნის მომსახურებით სახელმწიფოს ხარჯზე, თუ არ იცის ან სათანადოდ არ იცის სისხლის სამართლის პროცესის ენა ან აქვს ისეთი ფიზიკური ნაკლი, რომელიც თარჯიმნის გარეშე მასთან კომუნიკაციას გამორიცხავს”. სისხლის სამართლის პროცესის ენის არმცოდნე ბრალდებულის თარჯიმნის მომსახურებით უზრუნველყოფა წარმოადგენს სამართლიანი პროცესის მოთხოვნას. ბრალდებულს, როგორც მხარეს და სისხლის სამართლის პროცესის ცენტრალურ ფიგურას, უნდა ესმოდეს განხორციელებული საპროცესო მოქმედებების შინაარსი. ამასთან, მას უნდა ჰქონდეს სისხლის სამართლის პროცესის მწარმოებელ პირებთან მისთვის გასაგებ ენაზე კომუნიკაციის შესაძლებლობა. იგივე ვრცელდება იმ ბრალდებულების მიმართ, რომელთაც ფიზიკური ნაკლის გამო თარჯიმნის გარეშე არ აქვთ კომუნიკაციის უნარი (მაგ., ყრუ-მუნჯი პირები). შესაბამისად, ბრალდებული დაკითხვისას და სხვა საგამოძიებო მოქმედებებში მონაწილეობის დროს უზრუნველყოფილია თარჯიმნის მომსახურებით სახელმწიფოს ხარჯზე. აღსანიშნავია, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის “ე” ქვეპუნქტი ბრალდებულს ანიჭებს უფლებას “ისარგებლოს თარჯიმნის უფასო დახმარებით, თუ მას არ შეუძლია გაიგოს სასამართლოში გამოყენებული ენა, ან ილაპარაკოს ამ ენაზე”. ამრიგად, თარჯიმნის სახელმწიფო ხარჯზე მომსახურების უფლება ვრცელდება არა მხოლოდ გამოძიების ეტაპზე, არამედ საქმის სასამართლოში განხილვის დროსაც (როგორც პირველი

ინსტანციის, ისე ზემდგომ ინსტანციებში). გასათვალისწინებელია, რომ კონვენციის მოხსენიებული მუხლი არ ავალდებულებს პროცესის მწარმოებელ პირებს, რომ საგამოძიებო მოქმედებათა მასალები ან სასამართლოს მიერ მიღებული ოფიციალური დოკუმენტები ბრალდებულს გადაეცეს წერილობითი ფორმით. საკმარისი იქნება, თუ თარჯიმანი ზეპირი ფორმით გააცნობს ბრალდებულს განხორციელებული სხვადასხვა საპროცესო მოქმედების შინაარსს. მთავარია, რომ ბრალდებულს საკმარისად ესმოდეს მათი შინაარსი და შეძლოს მისთვის გასაგებ ენაზე წარდგენილი ბრალდებისაგან თავის დაცვა¹⁷.

სამედიცინო შემოწმების უფლება. სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-9 ნაწილის თანახმად, “ბრალდებულს უფლება აქვს, დაკავებისთანავე ან დაპატიმრების შემთხვევაში მოითხოვოს უფასო სამედიცინო შემოწმება და მიიღოს შესაბამისი წერილობითი დასკვნა. ბრალდებულის ეს უფლება დაუყოვნებლივ უნდა განხორციელდეს. მას ასევე აქვს უფლება, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ნებისმიერ დროს, საკუთარი ხარჯით, დაუყოვნებლივ ჩაიტაროს სამედიცინო შემოწმება მის მიერ არჩეული ექსპერტის მიერ.” როგორც წესი, ბრალდებულის დაკავების ან დაპატიმრების დროს, როდესაც ეს უკანასკნელი დამკავებელ პირს უწევს წინააღმდეგობას, შესაძლებელია ბრალდებულის მიმართ გამოყენებულ იქნეს იძულების პროპორციული ზომები, რამაც შეიძლება ზიანიც კი მიაყენოს ბრალდებულის ჯანმრთელობას. ამასთან, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ბრალდებულზე განსაკუთრებულ ემოციურ გავლენას ახდენს დაკავება, დაპატიმრება ან მის მიმართ სხვა საპროცესო იძულების ღონისძიებების განხორციელება. შესაბამისად, შესაძლებელია, რომ ასეთმა პირობებმა უარყოფითი გავლენა მოახდინოს მის ჯანმრთელობის მდგომარეობაზე. ამიტომ, ბრალდებულის მოთხოვნა სამედიცინო შემოწმების თაობაზე დაუყოვნებლივ უნდა დაკმაყოფილდეს. სამედიცინო შემოწმების შედეგად ბრალდებულს გადაეცემა წერილობითი დასკვნა მისი ჯანმრთელობის მდგომარეობის შესახებ. აღნიშნული დასკვნის საფუძველზე ბრალდებულს შეუძლია იმის მტკიცება, რომ მის მიმართ მოხდა არაპროპორციული ძალის ან კანონით დაუშვებელი სხვა მეთოდების გამოყენება (წამება, არაადამიანური მოპყრობა და ა.შ. ამასთან, ამგვარი დასკვნით ბრალდებულს შეუძლია დაადასტუროს, რომ მას ჯანმრთელობის მდგომარეობიდან გამომდინარე არ შესწევს სხვადასხვა საპროცესო მოქმედებაში მონაწილეობის უნარი. როგორც უკვე აღინიშნა, ბრალდებულს მოთხოვნის

¹⁷ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015, გვ.186

შემთხვევაში ჩაუტარდება სახელმწიფოს ხარჯზე სამედიცინო შემოწმება დაკავებისთანავე ან დაპატიმრებისას. იმისდა მიუხედავად, რომ მას ერთხელ უკვე სახელმწიფოს ხარჯზე ჩაუტარდა სამედიცინო შემოწმება, მას ნებისმიერ დროს უფლება აქვს დამატებით ჩაიტაროს მისთვის სასურველი ექსპერტის მეშვეობით სამედიცინო შემოწმება. ასეთ შემთხვევაში ბრალდებული თავად ანაზღაურებს მის ხარჯებს.

შეტყობინების უფლება. სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-10 ნაწილი ბრალდებულს აძლევს უფლებას, დაკავებისთანავე ან დაპატიმრების შემთხვევაში თავისი ოჯახის წევრს ან ახლო ნათესავს შეატყობინოს დაკავების ან დაპატიმრების ფაქტი და ადგილსამყოფელი, თავისი მდგომარეობა, ასევე შეატყობინოს კრედიტორს, სხვა ფიზიკურ თუ იურიდიულ პირს, რომელთა მიმართაც მას სამართლებრივი ვალდებულებები აკისრია. ახლო ნათესავის და ოჯახის წევრთა წრე განსაზღვრულია სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილებით. სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობის თანახმად, ახლო ნათესავს მიეკუთვნება ბრალდებულის მშობელი, შვილად ამყვანი, შვილი, შვილობილი, პაპა, ბებია, შვილიშვილი, და, ძმა და მეუღლე (მათ შორის, განქორწინებული). რაც შეეხება ოჯახის წევრს, წარმოადგენს ბრალდებულის მეუღლე, არასრულწლოვანი შვილი ან გერი და მასთან მუდმივად მცხოვრები პირი. თუ ბრალდებულს არ სურს ზემოთ მითითებული პირებისთვის მისი დაკავების ან დაპატიმრების თაობაზე შეტყობინება და უარს აცხადებს აღნიშნულზე, სისხლის სამართლის პროცესის მწარმოებელ თანამდებობის პირს კანონი მაინც ავალდებულებს ასეთი შეტყობინების განხორციელებას. სსსკ-ის 177-ე მუხლის პირველი ნაწილის მიხედვით, პროკურორი ან მისი დავალებით გამომძიებელი ვალდებულია პირის დაკავებიდან, დაპატიმრებიდან ან ექსპერტიზისათვის სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსებიდან არა უგვიანეს 3 საათისა შეატყობინოს ეს მისი ოჯახის რომელიმე წევრს, ხოლო თუ ასეთი არ არსებობს – რომელიმე ნათესავს ან ახლობელს, დაპატიმრების ან სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსების შემთხვევაში კი აგრეთვე შეატყობინოს სამუშაო ან სწავლის ადგილას. იმ შემთხვევაში, თუ დაკავებული, დაპატიმრებული ან ექსპერტიზისათვის სამედიცინო დაწესებულებაში მოთავსებული პირი სხვა სახელმწიფოს მოქალაქეა, ეს 3 საათის განმავლობაში უნდა ეცნობოს საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს, რომელიც აღნიშნულის თაობაზე დაუყოვნებლივ ატყობინებს შესაბამისი სახელმწიფოს დიპლომატიურ წარმომადგენლობას ან საკონსულო დაწესებულებას (სსსკ-ის 177-ე მუხლის მე-2 ნაწილი).

ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება. სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-11 ნაწილის თანახმად, “ბრალდებულს უფლება აქვს, სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართალ-წარმოების წესით მოითხოვოს და მიიღოს უკანონოდ ჩატარებული საპროცესო მოქმედების შედეგად მიყენებული ზიანის ანაზღაურება”. ვინაიდან ცალკეული საპროცესო (იძულების) ღონისძიებების შედეგად შესაძლებელია ბრალდებულს მიადგეს ზიანი, მას კანონმდებელი ანიჭებს უფლება-მოსილებას, მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება, თუ ასეთი საპროცესო მოქმედება უკანონოდ იქნება ცნობილი. მაგალითად, ბრალდებულის ბინაში გადაუდებელი აუცილებლობის დროს ჩატარებული ჩხრეკის შედეგად გამომძიებელმა დააზიანა სეიფის საკეტი, ხოლო მოსამართლემ შემდგომად ჩხრეკა ცნო უკანონოდ. ამ შემთხვევაში ბრალდებული უფლებამოსილია მოითხოვოს სამოქალაქო/ადმინისტრაციული სამართალ-წარმოების წესით მიყენებული ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება. აქვე გასათვალისწინებელია, რომ ზიანის სახე კანონით არ არის დაკონკრეტებული. შესაბამისად, ბრალდებულს უფლება აქვს მოითხოვოს როგორც ქონებრივი, ისე ფიზიკური და მორალური ზიანის ანაზღაურება. აღნიშნული უფლება პირს უნარჩუნდება იმ შემთხვევაშიც, თუკი მას სასამართლო წარდგენილ ბრალ-დებაში დამნაშავედ ცნობს და დაადგენს მის მიმართ გამამტყუნებელ განაჩენს. სისხლის სამართლის საპროცესო კანონმდებლობა მიყენებული ზიანის ანაზღაურების უფლებას ანიჭებს ასევე გამართლებულ პირს (სსსკ-ის 276-ე მუხლის “ე” ქვეპუნქტი).

თავისუფლების უფლება. ბრალდებულს კანონმდებელი ანიჭებს თავისუფლების გარანტიას, რაც იმას ნიშნავს, რომ მას აღკვეთის ღონისძიების სახით არ უნდა შეეფარდოს პატიმრობა გარდა უკიდურესი შემთხვევებისა, როდესაც პატიმრობა წარმოადგენს ლეგიტიმური მიზნის მისაღწევ საბოლოო და ერთადერთ საშუალებას (ე.წ. ულტიმა რატიო).¹⁸ ასეთი შემთხვევებია, როდესაც არსებობს ბრალდებულის მიმალვის, შემდგომი დანაშაულებრივი საქმიანობის, მოწმეზე ზემოქმედების, მტკიცებულებების განადგურების ან განაჩენის აღუსრულებლობის საფრთხე (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-12 ნაწილი). აღნიშნული უფლება გამომდინარეობს სსსკ-ის მე-5 მუხლის მე-4 ნაწილით გარანტირებული თავისუფლების პრეზუმფციიდან: “პირი უნდა იყოს თავისუფალი, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ დადასტურდა მისი დაპატიმრების აუცილებლობა”.

¹⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს საგამომიებო კოლეგიის შემდეგი განჩინებები: 2014 წლის 1 ივლისის განჩინება საქმეზე №1/გ-621 და 2014 წლის 23 ივლისის განჩინება საქმეზე №1გ-714-14.

ბრალდებულის სისხლის სამართლის პროცესში აქტიური მონაწილეობის უფლებას მიეკუთვნება აგრეთვე შუამდგომლობების დაყენებისა და აცილების განცხადების უფლება. ბრალდებული აღნიშნული უფლებით სარგებლობს როგორც გამოძიების ეტაპზე, ისე სისხლის სამართლის საქმის ნებისმიერი ინსტანციის სასამართლოში განხილვის შემთხვევაში. ცალკეული შუამდგომლობის დაყენებისა და აცილების განცხადების წესი და პირობები განისაზღვრება სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის შესაბამისი მუხლებით.

საქართველოს კონსტიტუციის 31-ე მუხლის მე-4 პუნქტის მიხედვით, ბრალდებულს უფლება აქვს მოითხოვოს თავისი მოწმეების ისეთსავე პირობებში გამოძახება და დაკითხვა, როგორც აქვთ ბრალდების მოწმეებს. ასევე ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტის “დ” ქვეპუნქტის თანახმად, ბრალდებულს აქვს უფლება, დაჰკითხოს ან დააკითხვინოს ბრალდების მოწმეები და გამოძახებინოს და დააკითხვინოს დაცვის მოწმეები ბრალდების მოწმეთა თანაბარ პირობებში. სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-14 ნაწილის მე-3 წინადადება კიდევ უფრო შორს მიდის და ბრალდებულს ანიჭებს უფლებას არა მხოლოდ მოწმეების დაკითხვის, არამედ დაცვის მხარის ნებისმიერი მტკიცებულების იმავე პირობებში გამოკვლევის, როგორშიც ხდება ბრალდების მხარის მტკიცებულებების გამოკვლევა. ამრიგად, მოცემული ნორმა წარმოადგენს სისხლის სამართლის პროცესის შეჯიბრებითობის, თანასწორობისა და სამართლიანობის კონკრეტიზაციას და ბრალდებულს აძლევს მის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებების თანასწორ პირობებში გამოკვლევის შესაძლებლობას. ბრალდებულს უნდა შეეძლოს არა მხოლოდ საკუთარი მტკიცებულებების წარმოდგენა და გამოკვლევა, მას ასევე უნდა ჰქონდეს იმის შესაძლებლობაც, რომ კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყნოს ბრალდების მხარის მიერ წარმოდგენილი მტკიცებულებათა ავთენტურობა და სანდოობა. მტკიცებულებების თანაბარ პირობებში გამოკვლევა ისე არ უნდა იქნეს გაგებული, რომ საუბარია მხარეების მიერ ერთი და იმავე რაოდენობის მტკიცებულებების გამოკვლევაზე, ან თითოეული მხარის მტკიცებულების გამოკვლევისთვის თანაბარი დროის დათმობაზე. ამ შემთხვევაში არსებითია ის, რომ დაცვის მხარეს უნდა გააჩნდეს მსგავსი სამართლებრივი შესაძლებლობა ყველა მისთვის რელევანტური მტკიცებულებების წარმოსადგენად და გამოკვლევადაც, რაც გააჩნია ბრალდების მხარეს.¹⁹

¹⁹საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015, გვ. 187

ასევე სამართლიანი სასამართლო განხილვისა და შეჯიბრებითი პროცესის გარანტიის კონკრეტიზაციას წარმოადგენს ბრალდებულის უფლება, გაეცნოს მხარის მიერ შეტანილ საჩივარს და მასზე გამოთქვას მოსაზრება; გაეცნოს სასამართლო სხდომის ოქმს და მასზე გამოთქვას შენიშვნა (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-14 ნაწილის მე-4 და მე-5 წინადადება); ამასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით გათვალისწინებული სამართლიანი სასამართლო განხილვის უფლება ბრალდებულს ანიჭებს კონტრადიქტორული პროცესის გარანტიას. სისხლის სამართლის პროცესის კონტრადიქტორულობა ნიშნავს იმას, რომ მხარეებს უნდა გააჩნდეთ სისხლის სამართლის საქმისათვის მნიშვნელოვანი გარემოებებისა და მათ თაობაზე მხარის მიერ გამოთქმული მოსაზრებების შესახებ ინფორმაციის მიღების, ასევე აღნიშნულზე საკუთარი მოსაზრებების გამოთქმის შესაძლებლობა, რათა მხარეებმა შეძლონ სასამართლოს გადაწყვეტილებებზე გავლენის მოხდენა. შესაბამისად, ბრალდებულს უნდა მიეცეს ბრალდების მხარის მიერ ცალკეულ საკითხებზე გაკეთებული განმარტებებისა და წარმოდგენილი საჩივრების გაცნობის, ასევე მათზე მოსაზრებების გამოთქმის უფლება, ვიდრე სასამართლო იმსჯელებს და მიიღებს საბოლოო გადაწყვეტილებას²⁰. მთავარია, რომ ბრალდებულს სასამართლომ მისცეს ზემოაღნიშნული შესაძლებლობა. თუ დაცვის მხარე არ ისარგებლებს ამ უფლებით, პროცესის კონტრადიქტორულობა ამით არ დაირღვევა. სისხლის სამართლის პროცესს კონტრადიქტორული ხასიათი უნდა გააჩნდეს როგორც პირველი ინსტანციაში საქმის განხილვისას, ისე ზემდგომ ინსტანციებში. ამიტომ, ბრალდებულს აუცილებლად უნდა ეცნობოს ბრალდების მხარის სააპელაციო და საკასაციო საჩივრების შინაარსი და სასამართლო საბოლოო გადაწყვეტილების მიღებამდე ასევე უნდა გაეცნოს დაცვის მხარის მოსაზრებებს.

გასაჩივრების უფლება. ბრალდებულს უფლება აქვს, კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში და დადგენილი წესით გაასაჩივროს გამომძიებლის მოქმედება პროკურორთან, პროკურორის მოქმედება და გადაწყვეტილება – ზემდგომ პროკურორთან, ხოლო ამ კოდექსით გათვალისწინებულ შემთხვევებში – სასამართლოში. ბრალდებულს/მსჯავრდებულს უფლება აქვს, გაასაჩივროს სასამართლო გადაწყვეტილება, მიიღოს გასასაჩივრებელი გადაწყვეტილების ასლი (სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-15 ნაწილი).

²⁰ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015, გვ.188

ნორმის მიზანია ბრალდებულის სისხლის სამართლის პროცესის მწარმოებელი პირების თვითნებური, უკანონო და დაუსაბუთებელი გადაწყვეტილებებისაგან დაცვა. ბრალდებულს აღნიშნული უფლებით შეუძლია ისარგებლოს როგორც თავად, ასევე ადვოკატის მეშვეობით. როგორც წესი, ადვოკატის მიერ საჩივრის შეტანა საჭიროებს ბრალდებულის თანხმობას, თუმცა ცალკეულ შემთხვევებში, როცა ბრალდებული არასრულწლოვანია ან აქვს ისეთი ფიზიკური ან ფსიქიკური ნაკლი, რომელიც შეუძლებელს ხდის მისგან თანხმობის მიღებას, ადვოკატს ბრალდებულისგან დამოუკიდებლად შეუძლია გაასაჩივროს ზემოთ მოხსენიებული პირების გადაწყვეტილებები. გამოძიების სტადიაზე ბრალდებულს უფლება აქვს გაასაჩივროს როგორც გამომძიებლისა და პროკურორის მოქმედება, ისე სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები (მაგ., აღკვეთის ღონისძიების გამოყენების თაობაზე სასამართლოს გადაწყვეტილება). ბრალდებულს უფლება აქვს ასევე გაასაჩივროს საქმის არსებითი განხილვისა და სააპელაციო წარმოების სტადიაზე სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები.

საგამოძიებო მოქმედებებში მონაწილეობის მიღებაზე უარის თქმის უფლება. რამდენადაც სამართლებრივ სახელმწიფოში ბრალდებული არ არის ვალდებული აქტიურად ითანამშრომლოს გამოძიებასთან საკუთარი თავის საზიანოდ, სსსკ-ის 38-ე მუხლის მე-17 ნაწილი ანიჭებს მას უფლებას, არ მიიღოს მონაწილეობა საგამოძიებო მოქმედებაში. აღნიშნული ეხება როგორც საკუთარი ინიციატივით განხორციელებულ, ისე ბრალდების მხარის მიერ ინიცირებულ საგამოძიებო მოქმედებებს. მაგალითად, ბრალდებულს ბრალდების მხარე ვერ დაავალდებულებს, რომ მიიღოს მონაწილეობა საგამოძიებო ექსპერიმენტში, ან წარადგინონ იგი ამოსაცნობად. დაუშვებელია ბრალდებული აიძულო ისეთი მოქმედების განსახორციელებლად, რამაც შეიძლება იგი ამხილოს დანაშაულში. აქედან გამონაკლისია მის მიმართ სასამართლოს ნებართვით განხორციელებული ცალკეული იძულების ღონისძიებები, რომლის დროსაც ბრალდებულს გააჩნია თმენის ვალდებულება. მაგალითად, პირადი ჩხრეკა, ნიმუშის აღება და ა.შ. აღსანიშნავია, რომ ბრალდებულის მიერ თავისი უფლებების გამოყენება ან გამოუყენებლობა არ შეიძლება შეფასდეს მისი ბრალეულობის დამადასტურებელ მტკიცებულებად (38-ე მუხლის მე-18 ნაწილი). ამრიგად, მოსამართლე ბრალდებულის უარს საგამოძიებო მოქმედებებში მონაწილეობაზე ან ჩვენების მიცემაზე ვერ შეაფასებს ამ უკანასკნელის საზიანოდ.

დასკვნა

სისხლის სამართალწარმოებისას პროცესის მონაწილეები აღჭურვილნი არიან მთელი რიგი უფლებებითა და მოვალეობებით. პროცესის სხვა მონაწილეებისგან განსხვავებით,

ბრალდებული, როგორც სამართალწარმოების მთავარი სუბიექტი, სარგებლობს სპეციფიკური და ექსკლუზიური უფლებებით, როგორცაა, მაგალითად, დუმილის უფლება, თვითინკრიმინაციისგან დაცვის უფლება, დაცვის უფლება და სხვა. მოსამართლის ერთერთ ძალიან მნიშვნელოვან როლს სწორედ აღნიშნული უფლებების შესახებ ბრალდებულისთვის სრული და ამომწურავი განმარტების მიცემა წარმოადგენს.

სისხლის სამართლის საპროცესო, ისევე როგორც მატერიალური კანონმდებლობა მთელი რიგი სიახლეების ფონზე ითვალისწინებს როგორც ჰუმანურ, ისე მკაცრ მიდგომებს ბრალდებულისათვის. ახალი საპროცესო კოდექსი შეიცავს სრულიად ახალ პრინციპებს, რომლებიც ძირითადად დაცვის მხარეს ბევრად უფრო მეტ შესაძლებლობებს ანიჭებს, ვიდრე მანამდე არსებული. ასევე, იგი ითვალისწინებს სრულიად ახალ ინტიტუტებს, რომლებიც, ცალსახად, პროგრესულ ნაბიჯებს წარმოადგენს. ამავდროულად, რაც უფრო ჩავუღრმავდებით ახალ საპროცესო წარმოებას, მით უფრო ნათელი ხდება, რომ არაერთი ჰუმანური ნორმა სრულიად ამოღებულია, ან მოდიფიცირებულია ბრალდებულის საუარესოდ. რაც შეეხება სისხლის სამართლის მატერიალურ კოდექსს, ცვლილებათა სერიიდან გამომდინარე, როგორც დავინახეთ, შეიცავს ისეთ ნორმებს, თავის დროზე განხორციელებული ცვლილებებიდან გამომდინარე, რომელიც ბრალდებულის ინტერესებს აზიანებს.

ბრალდებული წარმოადგენს სისხლის სამართლის პროცესის ცენტრალურ ფიგურას. იგი გვევლინება პროცესის აქტიურ სუბიექტად და სარგებლობს მთელი რიგი პრივილეგიებით, რომლებიც გარანტირებულია, როგორც საქართველოს კონსტიტუციით, ასევე საერთაშორისო კონვენციებით/რეზოლუციებით. ამასთან, იმისათვის, რომ ბრალდებულმა ეფექტურად შეძლოს საკუთარი უფლებების გამოყენება, საჭიროა ქმედითი მექანიზმის არსებობა. აღნიშნული საკითხი განსაკუთრებით აქტუალური ხდება იმ შემთხვევაში, როცა სახეზეა ბრალდებულის თავისუფლების შეზღუდვა დაკავების, თუ პატიმრობის გზით. ამ დროს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რომ არ დაირღვეს ბრალდებულის უფლება, ჰქონდეს კავშირი გარესამყაროსთან, განსაკუთრებით კი, მიეცეს ადვოკატთან შეუზღუდავი კომუნიკაციის საშუალება.

აღნიშნულ საკითხებს ქართულ კანონმდებლობაში აწესრიგებს საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი (შემდგომში - სსსკ), უფრო დეტალურად კი, საქართველოს “პატიმრობის კოდექსი”.

გამოყენებული ლიტერატურა

მონოგრაფიები

1. ვაჩეიშვილი ალ., სისხლის სამართლის პროცესი, ნარკვევები სისხლის სამართლის პროცესის ისტორიიდან, I ნაკვეთი, თბილისი, 1955

2. თუმანიშვილი, გ., სისხლის სამართლის პროცესი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ., 2014
3. ლეკვეიშვილი მ., სასამართლო პროცესი მე-17-18 საუკუნეების აღმოსავლეთ საქართველოში, თბილისი, 1963
4. ლომსაძე მ., სისხლის სამართლის პროცესი, მეხუთე გამოცემა, თბ., 2015
5. მეურმიშვილი ბ. სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყება და განხორციელება ქართულ სისხლის სამართლის პროცესში (გამოძიების სტადიაზე) თბ. 2014
6. ფაფიაშვილი ლ., თუმანიშვილი გ., დადემქელიანი გ., საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარები, თბ., 2015
7. სისხლის სამართლის პროცესი, (ზოგადი ნაწილის ცალკეული ინსტიტუტები), მეორე გამოცემა, რედ.: გოგშელიძე რ., თბილისი, 2009,
8. სისხლის სამართლის პროცესი (ზოგადი ნაწილის ცალკეული ინსტიტუტები) სამართალი თბ.2008
9. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი. 2015 წლის 1 ოქტომბრის მდგომარეობით. თბ. 2015
10. სტროგოვიჩი მ.ს., სისხლის სამართლის პროცესი, თბილისი, 1948;
11. სურგულაძე ივ., ნარკვევები საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიიდან, თბილისი, 1963
12. სურგულაძე ივ., ქართული სამართლის ისტორიის ნარკვევები, ტომი I, თბილისი, 2000;
13. ტრექსელი, შ., ადამიანის უფლებები სისხლის სამართლის პროცესში, თბ., 2009
14. ჩომახაშვილი ქ., ოსევაშვილი ს., მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაულები. თბ. 2017

უცხოური ლიტერატურა

15. Сапронова Т.П., Особенности процессуального положения лиц осуществляющих уголовного реследования в суде., Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Санкт-Петербург, 2005

სასამართლო პრაქტიკა

16. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს საგამოძიებო კოლეგიის შემდეგი განჩინებები: 2014 წლის 1 ივლისის განჩინება საქმეზე №1/გ-621 და 2014 წლის 23 ივლისის განჩინება საქმეზე №1გ-714-14.

ნორმატიული აქტები

17. საქართველოს კონსტიტუცია, თბ., 1995 (ახ. რედ.);
18. სისხლის სამართლის პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპების ზოგადი ნაწილის დამტკიცების შესახებ” საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2010 წლის 8 ოქტომბრის №181 ბრძანებით დამტკიცებული სისხლის სამართლის პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპების მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტი
19. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის კონვენცია, რომი 1950 წლის 4 ნოემბერი;